

אור וחינות

מבית מעיינותיך | גליון 14 | אלול ה'תשע"ח



**הגר"י הוטנר
ומשנת החסידות**

התכתבות מרתקת
ברזי תורה

**ה"עטרת ראש"
של השפת אמת**

על ספרו של אדמו"ר האמצעי
שהעניקו אדמו"רי בית גור מאב לבנו

בניין המלכות

המשפיע הגה"ח ר' שניאור
זלמן גופין על העבודה
הרוחנית של ראש השנה

תוכן העניינים

בפתח הגליון

בעמדנו ערב ראש השנה, "יום המלכות", ומתוך שבת-זהויה להשי"ת, מוגש בזה בעזה"י גליון הי"ד של אור וחיות.

ומלכותו ברצון קבלו עליהם - בפתח הגליון מופיע מאמר מתוך שיעורי המשפיע הגה"ח ר' שניאור זלמן גופין בביאור ענין "בני המלכות", שהוא חוט השדרה הפנימי של כל עניני ראש השנה. מה משמעות ההמלכה בימים אלו? למה יש צורך בכך בכל שנה מחדש? ומדוע בשופר? על שאלות אלו משיב המאמר באמצעות ביאור רחב על עניינו של ראש השנה במשנת החסידות.

בהמשך הגליון מאמר ראשון אודות קשר המכתבים בין כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע לבין הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל בעל "פחד יצחק", מחשובי בעלי ההשקפה והמוסר בדור האחרון. על הקשר של האחרון לעולמה ומשנתה של חב"ד העיד במכתבו המובא בגוף המאמר כי "חלק הגון מעולמי הנפשי שתול על מעייני חב"ד".

קובע ברכה לעצמו המדור החדש אשר יעסוק אי"ה בסקירת ספרי חסידות מהאוצר הגדול של ספרי חסידות חב"ד. ומ"הלכות החג בחג" מצאנו לנכון לפתוח מדור זה בסקירת שני ספרים מכ"ק אדמו"ר האמצעי זי"ע, בנו של רבינו הזקן בעל התניא - "דרך חיים" ו"עטרת ראש" - העוסקים בענייני תשובה ובענייני ראש השנה.

תגובות רבות נתקבלו בעקבות המאמרים בשני הגליונות הקודמים אודות היסודות החסידיים בתורתו של בעל החתם סופר זי"ע. להשלמת היריעה מובא בגליון זה מקבץ חלקי מתוך המכתבים שנשלחו אל שולחן המערכת.

צאי לך בעקבי הצאן - במדור "חסידים הראשונים" נביא אי"ה ניצוצות מחייהם ועבודתם של גדולי החסידים מהדורות שלפנינו. זאת הפעם תיארונו בקצרה את מסכת חייו המופלאה של החסיד ר' שילם קוראטין זצ"ל, מגדולי חסידי אדמו"ר הרשב"ב נ"ע.

בטוחים אנו כי חוברת זו תביא תועלת לחפצים בקרבת ה' ובעבודתו במחשבה טהורה ובלב שלם, עדי יקוים היעוד "כי כולם ידעו אותי" במהרה בימינו אמן.

מערכת "אור וחיות"

3 בניין המלכות

עניינו של ראש השנה לאור החסידות - משיעורי הגה"ח ר' שניאור זלמן גופין שליט"א

8 יעקב, יוסף ורחל בספירות העליונות

שקו"ט של הגר"י הוטנר זצ"ל עם כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

20 ממדף ספרי החסידות

סקירת ספרי כ"ק האדמו"ר האמצעי זי"ע לימים הנוראים: דרך חיים ועטרת ראש

25 מכתבים למערכת

תגובות שנתקבלו על סדרת המאמרים "יסודות החסידות במשנת החתם סופר"

27 חסידים הראשונים

קורות חייו ועבודתו של החסיד ר' שילם קוראטין זצ"ל



יוצא לאור על ידי ספריית מעיינותיך
ת.ד. 36251 ירושלים

להצטרפות למנוי: 072-2792066
לשליחת תגובות בפקס: 072-2792060
לתגובות ולקבלת הגליון בדוא"ל:
orvechayoot@gmail.com

עריכה: הרב יהודה כהן, הרב ישראל לב,
הרב יצחק קפלן, הרב משה שילת

בניין המלכות



מדוע יש צורך להמליך את מי שמלכותו בכל משלה? • ובכלל, הלא אדם הראשון כבר הכתיר את הקב"ה ביום בריאתו - האם 'פג תוקפה' של הכתרה זו? • ואם יש להכתיר, מדוע בשופר ולא בחצוצרה? • ואיך כל זאת קשור לאור החדש שנמשך לעולם בכל שנה מחדש? • עניינו של ראש השנה לאור פנימיות התורה - על פי דברי המשפיע הגאון החסיד ר' שניאור זלמן גופין שליט"א

מרשית השנה ועד אחרית שנה¹. לכאורה, אם כוונת הכתוב לומר שהקב"ה משגיח על הארץ "תמיד", ללא הפסק, מדוע מוסיפה התורה ואומרת "מרשית השנה ועד אחרית שנה"? אלא שבכל שנה, בבוא ראשיהשנה ("ראשית השנה"), הקב"ה משגיח ומשפיע חיות לעולמות רק עד "אחרית שנה". ובלייל התקדש החג בשנה הבאה תמה ההשפעה, והקב"ה מסלק את מלכותו מהעולמות.

אמנם העולם ממשיך להתקיים ולהתנהל, אולם הדבר נעשה כביכול ללא רצון פנימי וללא עונג. למעשה, בלייל ראשיהשנה הקב"ה מסלק את הרצון והעונג מהמלוכה שלו על העולם, וכאשר בני ישראל תוקעים בשופר, הם מעוררים מחדש את העונג ואת הרצון לחזור ולמלוך על העולם².

הדבר דומה, כביכול, לבעל עסק שעורך בסוף השנה מאזן ובודק את רווחיות וכדאיות העסק, והאם כדאי להמשיך להחזיק אותו או שמא עדיף לסגור אותו. באותן שעות של ספק, בעליהבית ממשיך לנהל את העסק בפועל, אך הוא עושה זאת בחוסר חשק, כי יתכן שהמסקנה תהיה כי העסק רק גורם נזקים.

כיון שהמטרה של הקב"ה בבריאת העולם היא להיות מלך, "אנא אמלוך"³, הקב"ה בודק האם העם,

התוכן המרכזי של עבודת ה' בראשיהשנה הוא הכתרת הקב"ה למלך על העולם עלידי תקיעת שופר, כמאמר חז"ל¹: "אמר הקב"ה: אִמְרו לְפָנֵי מַלְכוּיּוֹת כְּדִי שֶׁתְּמַלִּיכוּנִי עֲלֵיכֶם. וּבִמְהֵרָה - בְּשׁוֹפֵר". וכנוסח הברכה בתפילות ראשיהשנה: "מלוך על העולם כולו בכבודך... ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ".

המלכות מסתלקת

מדוע בכלל צריך להכתיר את הקב"ה בראשי השנה למלך? הרי אדם הראשון כבר הכתיר אותו ביום השישי לבריאת העולם, כמאמר רז"ל² שמיד לאחר בריאתו אסף אדם הראשון את כל הברואים ואמר לפניו "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו", וכולם ענו ואמרו "ה' מלך גאות לבש" (מזמור התהילים הנאמר בשיר של יום השישי)!

ומבואר על כך בתורת הסוד³, כי מדי שנה בשנה, בבוא ראש השנה, הקב"ה מסלק את מלכותו מהעולמות, וכאשר בני ישראל תוקעים בשופר הם ממליכים את הקב"ה מחדש על עצמם ועל העולם כולו.

תהליך סילוק המלכות מרומז בפסוק "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה,

1. ראש השנה טז, א. לך, ב.

2. זהר חלק א רכא, ב. חלק ג קז, ב. תקוני זהר תיקון נו (צ, ב). וראה אור התורה וראו סוף עמ' רלו ואילך.

3. פרי עץ חיים שער כד (שער ר"ה) פרק א בתחילתו. שער הכוונות שם.

4. דברים יא, יב. אגרת הקודש סימן יד (קכ, ב).

5. לקוטי תורה דברים נא, ב.

6. אדרא רבא - הובא בדרך מצוותיך קע, סע"ב. לקוטי תורה נשא כד, א.

אלו בני ישראל, מקבלים את מלכותו ברצון. האם יש להם קבלת עול מלכות שמים רק מתוך הכרח בשביל לקבל שכר וחיות מהמלך, או שהם מקבלים את מלכותו מתוך בחירה חופשית ורצון שהקב"ה ימלוך עליהם.

בזמן רגיש זה באים המקטרגים ומספרים לפני הקב"ה, כי יש יהודים שלא קיבלו את מלכותו של הקב"ה, וכי גם אלו שקיבלו עליהם את המלכות עשו זאת בעת רצון בלבד, בשעת התפילה או בזמנים מיוחדים, אך בשאר הזמן הם פרקו מעל עצמם עול מלכות שמים. והקב"ה בוחן האם צודקים חלילה דברי המקטרגים או שהם מוציאים את דיבת בניו רעה.

במהלך הבדיקה, הקב"ה ממשיך להנהיג את העולמות, אך הדבר נעשה ללא רצון ועונג במלוכה.

בין מלך למושל

כדי להבין את הדברים בעומק יותר, יש לברר תחילה מהי בכלל המשמעות של "המלכת" הקב"ה. מדוע יש צורך שבני האדם יכתירו וימליכו את הקב"ה? הלא המלוכה של הקב"ה על העולמות אינה דומה כלל למלך בשר ודם שהנהגתו את המדינה תלויה בהכרתת העם, ובלי קבלת המלכות עלידי העם אין לו סמכויות ואינו יכול להנהיג את העם. הקב"ה, בורא עולם ומנהיגו, הוא בעל-הביית ובכוחו לנהל ולהנהיג את העולמות כפי רצונו, בין אם נמליך אותו ובין אם לא נמליך אותו.

ההסבר הוא, שמנהיג יכול לנהל את מדינתו בשני אופנים: בדרך של מלוכה ובדרך של שלטון וממשלה.

המושל השולט על העם אינו צריך לשאול את דעת האזרחים. הוא שולט עליהם בעל כרחם מצד התוקף והחזק שלו. לכן המושל יכול להיות אדם עריץ ותקיף בעל עוצמה צבאית וכלכלית, מוקף במנגנון של פקידים, שבכוחו לצוות את העם ולכפות עליו לעשות ככל העולה על רוחו.

המלך, לעומת זאת, מולך על העם ברצון, "ומלכותו ברצון קבלו עליהם". הוא מנהיג את העם רק לאחר שהעם בחר ברצונו להכתיר אותו למלך. אם כן, הכוח של המלך אינו נובע מכוחו ועוצמתו, אלא מכך שהעם מרומם אותו ומוכן לשמוע להוראותיו. אפילו העובדה ש"אמר מלכא עקר

טורא"⁷ (=המלך מצוה וההר נעקר) אינה נובעת מחמת הפחד והיראה שיש מפני המלך והעונש שיוטל על מי שימרה את פקודתו. אדרבה, העם מקיימים את רצונו מפני שהמלך המרומם והמנושא ביקש שיעשו זאת.

כתוצאה מכך ישנו הבדל נוסף בין ממשלה למלוכה:

המושל המנהיג את הנתינים בכוח לא חייב להיות מוכר לנתינים. די לו באנשי מנגנון המשטר המפילים את חיתתם על האזרחים, ואלה ממלאים את הוראותיהם בקפידה.

אולם המלך מנווט את האומה עלידי התנלותו אל העם, ועל ידי התבטלותו של העם כלפיו. כתוצאה מכך הוא נעשה מרומם ומנושא על העם, ובכוח הרוממות הוא מנהל את המדינה ומנהיג את האזרחים המכירים ומעריכים את רוממותו.

מובן אם כן כי גם בליל ראש-השנה, כאשר הקב"ה מסלק את מלכותו, הוא ממשיך להחיות ולהנהיג את העולמות, אלא שבאותה שעה, ההנהגה היא רק בדרך שלטון וממשלה ולא מתוך מלוכה ורוממות, ובשלטון מסוג זה הקב"ה לא ניכר בגלוי.

לפיכך בראש-השנה בני ישראל תוקעים בשופר, אומרים פסוקי מלכויות, מבקשים "מלך על העולם כולו בכבודך" ומקבלים עול מלכות שמים מתוך ביטול גמור תוך אמירת פרקי תהלים. בכך הם מכתירים את הקב"ה למלך, מנשאים ומרוממים אותו, והקב"ה מתרצה ומקבל את המלוכה ושם להנהיג את העולמות כמו מלך ולא כמו מושל.

מאחר שבלייל ראש-השנה הקב"ה מסלק את מלכותו מהעולמות ומנהיג אותם בחיצוניות בלבד, באופן של ריחוק וללא גילוי אלקות, לכן בזמן שבו הקב"ה מסתתר מהעולמות, שורר מצב תקיף וקשה ומורגשים בעולם פחד ואימת הדין.

אמנם אנשים פשוטים לא מרגישים את האימה והחרדה, אך הצדיקים הגדולים מרגישים זאת והדבר ניכר בהנהגתם בזמן זה. ואכן, מסופר על רבותינו שהיו מתפללים בליל ראש-השנה באריכות רבה, מתוך בכיות עצומות ודבקות מיוחדת. אדמו"ר הזקן אף היה מנגן ניגון מיוחד בליל ראש-השנה המבטא את החרדה בזמן זה.

7. בבא בתרא ג, ב.

מדוע אין חרדה בעולם לפני הנחת התפילין?

בעולם הסוד, "מלכותו" של הקב"ה היא אחת מעשר הספירות העליונות - ספירת המלכות. הכתרת בני ישראל את הקב"ה למלך מכונה "בניין המלכות", שכן היא 'בונה' ומכוננת מחדש את ספירת המלכות, כלומר, היא ממשיכה ומביאה את אורו יתברך אל ספירה זו, לאחר שנתעלה ונסתלק ממנה בליל ראש השנה.

ההסבר האמור על עניינה של תקיעת השופר משתלב בהסבר הכללי על פעולתן של המצוות בעולם הסוד - להמשיך את אורו יתברך אל הספירות. כך, לדוגמא, באמצעות מצוות התפילין ממשיכים בני ישראל את אורו יתברך אל הספירות העליונות, חכמה ובינה, המכוננות "מוחין" (על כך נאמר במדרש⁸: "קיימו מצוות תפילין ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגיעים בתורה יומם ולילה", שכן גם לימוד התורה - שהיא חכמתו של הקב"ה - גורם המשכה לספירות החכמה והבינה, בדומה לתפילין).

אולם לפי זה צריך להבין - מה מייחד אפוא את מצוות תקיעת שופר? הלא כל המצוות ממשיכות אור אלקי אל מקום שלפני כן היה בו סילוק והעלם. מדוע אסֵּכֶן לפני הנחת תפילין לא חשים באותו חֶסֶד כמו בליל ראש־השנה? מדוע בסילוק המלכות נרגשת בעולם אימה וחרדה מיוחדת?

אלא שלאמתו של דבר אינו דומה סילוק של ספירת המלכות לסילוק בשאר הספירות, ולכן אינו דומה הקושי בבניין המלכות לקושי בהמשכת אלקות בשאר הספירות.

ספירת המלכות - לזולת ולעולמות

"ומבשרי אחזה אלקה"⁹, והדברים יובנו מתוך כוחות הנפש של האדם, שהם כידוע השתקפות של עשר הספירות העליונות, כמו שנאמר "בצלם אלקים עשה את האדם"¹⁰. גם באדם ישנם כוחות

של שכל והבנה, המקבילים - להבדיל אלפי הבדלות - לספירות החכמה והבינה העליונות, וכן מידה של חסד והשפעה המקבילה לספירת החסד העליונה, וכן בשאר המידות. בדומה לזה קיימת בכל אדם מידה המקבילה למידת המלכות.

מהי ספירת המלכות שבאדם? כשם שספירת המלכות העליונה היא המידה שבה הקב"ה מנהיג את העולמות (כמו שנאמר "מלכותך מלכות כל עולמים"), כך כוח המלכות שבאדם הוא הכוח שבאמצעותו הוא פועל ומשפיע על הזולת.

כלומר: בכוח המלכות וההנהגה אין כל מעלה ושלמות אישית, שכן מדובר בכוח חיצוני שנועד כדי להנהיג ולהשפיע לאחרים. זאת לעומת כל יתר הכוחות המהווים תוספת שלמות באדם עצמו. החכמה והשכל מוסיפים לאדם ידע והבנה, מידת החסד עושה את האדם עצמו טוב יותר, וכך בשאר המידות.

כך גם בנמשל: הספירות העליונות יש בהן כביכול ערך ומעלה מצד עצמן, ולכן כאשר יהודי מניח תפילין שפעולתן ב"מוחין" העליונים, ובכך הוא גורם לתוספת המשכה וגילוי של החכמה העליונה, זו אינה 'השפלה' של האור האלקי, אלא להפך - חיזוק ותוספת שלמות כביכול.

אך ספירת המלכות של הקב"ה שעניינה להחיות את העולמות אינה מוסיפה כל שלמות באור האלקי. כל עניינה הוא לרדת ולהחיות את העולמות התחתונים, שהם מציאות נפרדת מן האור האלקי - בחינת "זולת". לכן לאחר שבליל ראש־השנה הקב"ה מסלק את מלכותו מהעולמות, קשה מאוד לגרום לו לחזור להנהיג את העולמות. הדבר דומה לבקשה מאדם נכבד לקבל על עצמו משימה של התעסקות בעניינים זוטרים המטרידים אזרחים פשוטים. ומכאן נובעת האימה והחרדה השוררות בעולם, בזמן שבו כאילו אין בטחון שהקב"ה יתרצה לחזור ולהנהיג את העולמות.

זעקה פשוטה מן המיצר

והנה הדרך לבצע את ההכתרה היא כמאמר חז"ל "אמר הקב"ה: אֶמְרוּ לְפָנַי מַלְכוּת כְּדִי שֶׁתִּמְלִיכוּנִי עליכם... ובמה? בשופר". כלומר, ההכתרה היא על־ידי תקיעת שופר.

ואכן הטעם הראשון (מבין עשרה) שמביא

8. מדרש תילים א, ב.

9. איוב יט, כו. וראה דרך מצוותיך מה, א.

10. ראה רבינו בחיי על הפסוק.

רבי סעדיה גאון¹¹ לתקיעת שופר הוא, כי כשם שהכתרת המלך מלווה בתרועת חצוצרות ותקיעה בשופרות, כך ההכתרה של הקב"ה נעשית עלידי תקיעת שופר, ככתוב "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'".

וצריך להבין:

א. הלשון "שמצות היום בשופר" מורה כי התקיעה בשופר איננה רק מרכיב צדדי בענין, אלא זו כל מהות ההכתרה. ויש להבין – מהו הקשר בין תקיעת שופר להכתרת הקב"ה למלך?

ב. כיון שהכתרת המלך מתבצעת גם עלידי חצוצרות, כלשון הכתוב "בחצוצרות וקול שופר" – מדוע לא מריעים בחצוצרות בראש-השנה?

והביאור הוא:

כפי שהוסבר, הכתרת הקב"ה נעשית על ידי כך שבני ישראל מקבלים על עצמם את עול מלכותו ומכניעים ומבטלים עצמם אליו. הכנעה זו נובעת מעומק ופנימיות הנשמה, ולכן היא באה לידי ביטוי דווקא באמצעות קול השופר.

תקיעת השופר שונה מנגינה בכלים המפיקים מיני נגינה וזמר. התקיעה בשופר, ובפרט השברים והתרועה הדומים לגניחות ויללות, אינה מבטאת תוכן כלשהו, אלא רק "צעקה בקול פשוט". אולם צעקה זו נובעת ממקום עמוק ועליון יותר נפש מאשר הנגינה.

תכונת האדם היא שכאשר הוא חווה דבר מה בנפשו פנימה – בשכל או ברגש – יש לו צורך לבטא זאת ולגלות זאת לחוץ. זאת לא רק כדי ליידע אחרים בכך, אלא בגלל עצם הצורך לאפשר להתפעלות ולהתרגשות שבתוך נפשו לפרוץ ולהתפשט.

בדרך כלל הדרך לכך היא באמצעות דיבור – האדם מספר ומשתף את חבריו ברעיון או בחוויה הרגשית. דרך ביטוי אחרת – כאשר ההתפעלות בנפש עמוקה יותר – היא באמצעות שיר או ניגון עמוקים שהאדם מנגן, ויתכן שהוא אף נעזר בכלי נגינה כדי לבטא את רגש הלב ולגלותו.

אך התעוררות והתפעלות מעצם הנפש אינן יכולות להתבטא בדיבור. כמו אדם השומע בשורה טובה או לחילופין מתמלא כעס על זולתו וניכרות

11. הובא באבודרהם, טעמי התקיעות.

עליו התרגשות גדולה והתפעלות רבה. כששואלים אותו מה אירע לו? מדוע הוא בהתפעלות כה גדולה? – הוא לא מסוגל להוציא הגה מפיו. רק כאשר הוא נרגע מעט ומתרחק מהחוויה הוא יכול לדבר עליה.

הסיבה לכך היא מפני שהדיבור או הניגון הם כלים ואמצעים מוגדרים ומוגבלים המסוגלים לבטא רגשות מוגדרים ומוגבלים הנמצאים במוח ובלב, אך אין להם כוח לגלות את עצם הנפש. רק צעקה פשוטה כמו קול השופר מסוגלת להביע את ההתעוררות של עצם הנפש.

לאור זאת מובן כי התקיעה בשופר אינה רק פרט מסוים בהכתרת המלך, אלא בה מתבטא הביטול הפנימי והעצמי של בני ישראל, הצועקים לאביהם שבשמים מעצם נפשם ומעוררים אצלו עונג ורצון מחודשים לחזור ולמלוך על העולם. ואילו לחצוצרה שאינה מעוררת את עצם הנפש אין מקום בהכתרת הקב"ה למלך בראש-השנה.

לכן מקדימים ואומרים "מן המיצר קראתי יי' ענני במרחב יי'": כאשר בני ישראל זועקים מ"מיצר", כלומר הנקודה הפנימית והעמוקה ביותר של הנפש, אזי הם מעוררים אצל הקב"ה את העונג ("מרחב") במלוכה. הדבר מרומז גם בשם "שופר", שיש בו משמעות של עונג (כמו בביטוי אמרי שפר), כי בזכות השופר ממשיכים את העונג של הקב"ה בעולם.

אור חדש שלא היה מעולם

באמצעות תקיעת שופר מתעורר העונג והרצון בבריאה והקב"ה מתרצה, כביכול, להמשיך חיות ושפע חדשים שמעולם לא האירו בעולמות, כדברי אדמו"ר הזקן ב'אגרת הקודש' שבספר התניא (סימן יד):

"בכל שנה ושנה יורד ומאיר... אור חדש ומחודש שלא היה מאיר עדיין מעולם לארץ העליונה. כי אור כל שנה ושנה מסתלק לשרשו בכל ערב ראש השנה. כשהחודש מתכסה בו. ואחר כך על ידי תקיעת שופר והתפילות נמשך אור חדש עליון מבחינה עליונה יותר... להאיר לארץ עליונה ולדרים עליה".

וצריך להבין: מדוע לא נאמר שאותו אור שהאיר עד ערב ראש-השנה, הוא האור שחוזר להאיר לאחר תקיעת שופר?

להבנת הדברים יש להתבונן במהות סילוק העונג והחיות הפנימיים בליל ראש־השנה, הדומה לעליית נפש האדם בעת השינה¹², שיש בה שני צדדים: לגבי הגוף שנשאֵר בלי חיות הנפש, זוהי ירידה גדולה, אך לנפש עצמה שעולה למעלה ושואבת חיים ממקור החיים – זהו זמן של עליה גדולה.

כמובן, הירידה של הגוף אינה ניכרת באיברי הגוף שנותרים על מתכונתם, והמערכות הפנימיות אפילו מתפקדות כסדרן. הדם זורם בעורקים, העצבים שולטים על פעילות הגוף הסדירה, איברי העיכול פועלים והאדם נושם כרגיל. כל התפקודים הטכניים והמעשיים – שלמים, אך הפנימיות של האדם חסרה, והמעלות והיתרונות שלו לא ניכרים. השכל שלו לא פועל בגלוי, והמטרה, התפקיד והשליחות של האדם אינם מקבלים ביטוי.

זה המצב בליל ראש־השנה, כאשר החיות והעונג בכריאת העולם מסתלקים והעולם נותר בלעדיות. העולמות נמצאים בבחינת שינה, כך שאמנם כל מערכות העולם פועלות כסדרן, המים זורמים, האדמה מצמיחה, הירח והכוכבים מאירים וכל הגלגלים מסתובבים. ובכל זאת הפנימיות של העולם חסרה: המלכות של הקב"ה לא מאירה. לכן ליל ראש־השנה הוא יום דין, אימה ופחד, כי האור מסתלק מהכלי, עולה למקורו ושואב חיות מהקב"ה, אך העולמות הם בבחינת שינה.

בעת תקיעת שופר, החיות חוזרת להתלבש בעולמות, כמו אדם המתעורר משנתו ונפשו חוזרת לגופו.

נוצרת אפוא חלוקה מעניינת: ליל ראש־השנה הוא זמן טוב מאוד בשביל חיות העולמות העולה ומתאחדת עם מקורה, וגרוע מאוד בעבור העולמות המתנתקים ממקור חיותם והם בבחינת שינה. ואילו לאחר תקיעת השופר נוצר מצב הפוך – העולמות נהנים מהחיות שמאירה בתוכם, ואילו עבור החיות של העולמות זוהי ירידה, בדומה לירידת הנשמה להחיות את הגוף. האמנם?

גילוי הדרגות הפנימיות בתוך העולם

לאמתו של דבר אין זה מדויק. מבואר בלקוטי

תורה¹³, שהסיבה לסילוק המלכות מהעולמות היא כדי לבחון את הנאמנות של בני ישראל, האם הם מחפשים ומבקשים את הקב"ה בכל מחיר, או חלילה משלימים עם הריחוק מאלקות. כמו אבא שמסתלק מבנו כדי לוודא שהבן חכם להבין שאב אינו עוזב את בנו ויחפש את אביו בכל דרך. וזהו "בן חכם – ישמח אב": הבן החכם אינו משלים עם העלמותו של האב ומחפש כל דרך למצוא אותו ולחזור ולהתקרב אליו.

והנה, אותה שעה שבה האב מסתלק מהבן, עבור האב עצמו היא שעה של עליה והתרוממות. הוא אינו משפיל את עצמו לטפל בבן אלא מתעסק בענייניו שלו, שהם מטבע הדברים נעלים יותר מענייניו של הבן.

אולם כאשר הבן לא נכנע אלא מחפש את האבא מעומק לבו, האב רואה את המסירות של הבן וחוזר ומתגלה לבן, ומובן שהקשר שביניהם הוא עתה מסוג נעלה יותר מאשר היה לפני ההסתר. עתה, בשלב החיבור המחודש, ההתגלות של האב לבן כוללת גם את המעלות הפנימיות של האב. אין כאן ירידה והשפלה של האב אל הדרגה שעמד בה טרם ההסתלקות, שכן המסירות החזקה של הבן, שהתבטאה בחיפוש העיקש אחר האב, עשתה אותו "כלי" להכיל את הדרגות הגבוהות יותר.

כך גם בנמשל: בשעת ההסתר בליל ראש־השנה, כאשר הקב"ה מסתלק מהמלכות וכאילו 'עוזב' את העולם, נוצר מצב קשה ומאיים. בשעה זו אור איך סוף מתעלה כביכול למקורו העליון. ובזמן תקיעת שופר בני ישראל צועקים ומבקשים מהקב"ה לחזור ולהתגלות, וכאשר הקב"ה נענה ויורד לעולמות, ההתגלות היא נעלית יותר מזו שהיתה. היכולת של בני ישראל לקבל את הגילוי, נובעת מהעובדה שהם חיפשו וביקשו את הקב"ה מעומק הלב, ונעשו כלים ראויים לקבל את הגילוי הנעלה ביותר.

לכן הגילוי שנמשך בתקיעת שופר אינו דומה לאור שהיה לפני ראש־השנה, אלא הוא גילוי אור חדש.

מבוסס על פרקים מתוך הספר החדש
ללמוד את המועדים

13. דרושים לשמע"צ פב, א.

12. בסוד הדורמיט"א – ראה שער הכוונות ופרי עץ חיים שם.

בספירות העליונות

יעקב רחל ויוסף

משקו"ט הגר"י הוטנר זצ"ל
עם כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע ברזי תורה

• חלק ראשון

בתוספת דברי פענוח והסבר מאת הגאון רבי יעקב לייב אלטיין
עורך ראשי של "חסידות מבוארת"

שלפי פשוטו לא יתכן דבר כזה גם על פחות הערך שכל כך נפלאה בעיניו אהבת שפירו דרחל עד שתחי נפשו ממש בראותו דמות יופי צורתה בתואר וצורת יוסף דהוה דמי לאימיה כו'. אלא בהכרח יש בדבר זה ענין עמוק...

ומבאר, שבוודאי יש תוכן רוחני עמוק בסיפור זה שבזהר - מחד גיסא גודל אהבת יעקב את רחל, ומאידך, נחמתו על מיתת רחל בראותו את יוסף - וכידוע דאצל האבות הקדושים (שעליהם אמרו רז"ל "הן הן המרכבה") הרי כל פרט ופרט בחייהם הגשמיים הוא ביטוי לעבודה רוחנית שבחייהם הרוחניים והנשמתיים.

והענין בזה:

ידוע, שמדתו של יעקב היא "בריה התיכון המבריה מן הקצה אל הקצה", פירוש, ענינו של יעקב הוא, להמשיך את המדריגה היותר עליונה באור האלקי ("קצה העליון") עד למטה מטה ("קצה התחתון"), היינו לקשר ולחבר את הקצה העליון עם הקצה התחתון.

והנה כל הגילויים של אלקות בעולמות נמשכים דרך עשר הספירות העליונות, וכך הוא בנידון דידן - מידתו של יעקב, "בריה התיכון המבריה מן הקצה אל הקצה" - שחיבור הקצה העליון עם הקצה התחתון נפעל על ידי המשכת האור האלקי שבספירה היותר עליונה, הנקראת "פנימיות הכתר" (שבה מאיר אור אין סוף ב"ה ממש), עד לספירה היותר תחתונה שהיא ספירת המלכות (הספירה האחרונה).

לגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל היתה התכתבות ענפה עם כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, בה דנו בעיקר בהבנת וביאור עניינים בספרות חסידות חב"ד. בסדרת "אגרות קודש" נדפסו רוב מענותיו של הרבי אליו. לפנינו חלק מהתכתבות אחת ביניהם, מתוכה הגיע לידנו גם מכתבו של הגר"י הוטנר, עליו נסובות תשובות הרבי.

ההתכתבות שלפנינו מסתעפת לכמה עניינים, ודברי הפענוח וההסבר להלן (לאחר הבאת המכתבים בשלמותם ובלשונם) מתייחסים לנושא הראשון ביניהם - יעקב, יוסף ורחל בספירות העליונות.

נקדים לבאר בקצרה את הנושא המדובר, על מנת לאפשר את הבנת השקלא וטריא שלפנינו.

יעקב, יוסף ורחל - אופנים שונים בהשפעת האור

איתא בזהר פרשת ויחי¹, שמאז מיתת רחל היה יעקב שרוי כל ימיו בצער, אך משהסתכל ביוסף בא ידי שלום ושלוה, כאילו ראה את אמו של יוסף, כי דמותו של יוסף דומה לדמותה של רחל.

ובבאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי שם² כותב על כך "הנה זה המאמר פלאי הוא, במה שתולה ענין ויחי יעקב במה שראה שפירו דרחל בשפירו דיוסף.

1. רטז, ב.

2. ויחי - כט, ג ואילך.

וזהו שאמרו בזהר שדמותו של יוסף דומה לשל רחל, מאחר שעל ידי יוסף נמשכת השפעתו של יעקב למטה, אף שאינו דומה ממש לרחל, שהיא ספירת המלכות, שעל ידי יחוד יעקב ורחל נמשך גוף האור וההשפעה של יעקב לספירת המלכות, משא"כ על ידי יוסף נמשכו ההשפעות רק דרך מידת היסוד.

עד כאן תוכן דברי אדמו"ר האמצעי בביאורי הזהר, ועל דבריו אלו נסובים המכתבים הבאים.

מכתבו של הגר"י הוטנר

ט' אדר התשי"ג

הוד כבוד האדמו"ר מליובאוויטש שליט"א,
שלום וברכה!

במטותא מיניה דמר להניח את דעתי בדברי באורי הזהר פרשת ויחי ד"ה שבע עשרה דף ל' עמוד א' דאיתא שם ואדרבה יש יותר מעלה ביוסף מברחל שהרי רחל היתה יפת תואר וגו' אבל בירידת המלכות למטה בבי"ע שם נמשך השפע בשינוי מהות כי ידוע וגו' אך על ידי השפעת יוסף בחינת צדיק הרי נמשך כל אור והשפע כמו שהוא באצילות לבי"ע וגו'. יעו"ש.

ענין זה של ההשפעה מספירת היסוד, שלא על ידי ספירת המלכות אינו מחוור לי. וכמדומה שזה הוא בניגוד למבואר בכמה מקומות. ולא עוד אלא שיעוין בבאורי הזהר פרשת בלק ד"ה וכרון מגו קלין דף י"ח עמוד א' שכתוב כי כל מה שנותנים לו לז"א היא רק משום דבעלה חייב במזונותיה וגו' וכמו שאמרו חז"ל להניח ברכה את ביתך. יעו"ש....
בברכת שמחת פורים
יצחק בן חנה

מכתביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע

א

ב"ה, ט"ו אדר, תשי"ג ברוקלין.
הרב הגאון הוותיק וחסיד איש ירא אלוקים

זהו התוכן הפנימי של אהבת יעקב לרחל, כי מדריגת רחל היא ספירת המלכות, הנקראת בספרי קבלה "עולם הדיבור" (ולאה היא כנגד בחינת מחשבה), ויחוד יעקב ורחל בגשמיות הוא ביטוי ליחוד הרוחני בין מדריגת יעקב ומדריגת רחל, דהיינו השפעת האור האלקי על ידי יעקב מ"קצה העליון" (פנימיות הכתר) עד לספירת המלכות (מדריגת רחל). ונמצא, כי דוקא על ידי רחל בא יעקב לידי שלימותו, להיות "מבריה מן הקצה אל הקצה", שהאור האלקי הנמשך על ידו מאיר בספירת המלכות.

אך כמות רחל נפסק "יחוד עליון" זה, וזו היא סיבת גודל צערו של יעקב כי בלי רחל חסר בשלימות עבודתו (להמשיך אור אלקי למטה על ידי ספירת המלכות).

אך בראות יעקב את יוסף, שדמותו של יוסף דומה לדמות רחל, התנחם.

ביאור הענין:

מבואר בספרי הקבלה, שמדריגת יוסף היא מידת היסוד, שענינה הוא - התקשרות והתחברות המשפיע עם המקבל.

משל למה הדבר דומה? יש מי שמלמד דבר חכמה לתלמידו מבלי שירגיש קשר פנימי אליו, ואז יחסר בהשפעת החכמה, משא"כ כשהמשפיע מרגיש קשר פנימי אל התלמיד הוא משפיע לו כדבעי, על דרך משל אב המקשר את שכלו בשכל בנו בשעת לימודו עמו באהבה ורצון כי רוצה שבנו יבין³.

וזהו ענינה של מידת היסוד, כאשר המשפיע מקשר את עצמו עם מקבל. וזהו ענין ספירת היסוד למעלה, שעל ידה עוברות ההשפעות העליונות למדריגות התחתונות.

לפי זה יובן טעם גודל חיבת יוסף אצל יעקב, דלהיות שענינו של יעקב הוא "בריה התיכון המבריה מן הקצה אל הקצה", וכל מגמתו היא שכל ההשפעות העליונות יאירו למטה, לכן חיבב את יוסף, שמידתו מידת היסוד, התקשרות המשפיע למקבל, שעל ידי זה נמשכות ההשפעות לעולמות שלמטה. וזהו הפירוש הפנימי בכתוב "אלה תולדות יעקב, יוסף", שכל ה"תולדות" (היינו השפעות) דיעקב באו לידי גילוי על ידי (מידת) יוסף דוקא.

3. תניא, אגרת הקדש סימן טו.

עוסק בצ"צ חריף ובקי וכו' מוה"ר יצחק שי' שלום וברכה!

במענה על מכתבו מט' אדר מה שהעיר בבאורי זהר [לאדמו"ר האמצעי] פרשת ויחי דף ל' ע"א. ושואל איך אפשר שתהי' השפעה מספי' היסוד שלא ע"י ספירת המלכות.

הנה אף שצדק בדבריו שמוכרח הדבר שכל ההשפעות בעולמות יהיו על ידי ספירת המלכות, אבל יש חילוק בזה אם - בהתלבשות או דרך מעבר. ואם הוא על ידי התלבשות הרי נקרא על שם הלבוש, ונתבאר הענין בתניא קונטרס אחרון דף קנ"ח ע"א, בהמשך תרס"ו (שכמדומני ישנו אצל כת"ר שי') ד"ה כה גו' בריתי יומם ולילה ובכ"מ בדא"ח⁴.

הערה: (א) דברי באורי הזהר מיוסדים עמ"ש בלקו"ת להאריז"ל בראשית ד"ה למה התחילה. אשר מחשבה הרהור דבור ומעשה הם נגד אבי"ע. וידוע בטעם השם בריאה שהוא מאין ליש וכפירוש הרמב"ן עה"ת בתחלתו, ותחלת מציאות הכלים הוא בכריאה. ומבואר בכ"מ אשר אותיות וכלים היינו הך.

ולכאורה צ"ע ממ"ש בזה"ג רכ"ט סע"ב הרהור ומחשבה הם חו"ב - שהוא היפך כל הנ"ל - (הובא ג"כ בפרדס שער ערכי הכינויים מערכת מחשבה), ועדיין לא מצאתי מי שמעיר ע"ז. ולכאורה י"ל, אשר ישנו הרהור שלמעלה ממחשבה והרהור שלמטה ממחשבה, כי הרהור בכללותו היינו דבר קל דלית ב' ממשא, והרהור שלמטה ממח' היינו שהוא קל בערך הדבור, וההרהור שלמע' ממח' היינו שהוא קל בערך המחשבה, ויש לקשר עם הבא לקמן.

(ב) מובן ופשוט שאף שבכ"מ הרהור שולל מחשבה, הרי בכ"מ הוא כולל ג"כ מח' ואפי' מח' דקה ביותר. ונמצא זה בכמה משמות הנדרפים שאף שיש חילוק ביניהם בכ"מ ובפרט כשבאים שניהם יחד, הנה מצוי שבמקום שבא שם אחד הוא כולל גם את השני והשלישי וכו'.

⁴ ראה בארוכה אור התורה להצמח-צדק ויקרא כרך ב' פ' שמיני ד"ה יין ושכר פ"ו. ס' המאמרים תרנ"ט לאדמו"ר הרשב"ב סוף ד"ה פנים בפנים. ועיין ג"כ לקוטי שיחות לכ"ק אדמו"ר זי"ע חלק יט ע' 11.

ולדוגמא יש להביא מרז"ל הרהורי כו' קשים מעבירה. שזהו ג"כ אם זהו עדיין מחשבה דקה ביותר שלא נמשכה באותיות, ואפי' למעלה מזה - וכמובן ממ"ש בבחי' עה"ת פ' נצבים כט, יח ד"ה ואם ישאל שואל. ועיין ג"כ בס' מורה נבוכים פרק ב' (כ"ה) ברפוס הבחי'. וכנראה צ"ל: ח"ג פ"ח). ועד"ז הוא ג"כ בתניא פרק יב: אלא מיד בעלייתו כו'.

(ג) לכאורה ע"פ החילוק דהרהור ומחשבה יש להסביר הש"ס כריתות יט סע"ב בחילוק דכוונה ומחשבה, דלכאורה כיון ששכח הרי מנפ"מ בעת הפעולה כוונתו לפני זמן. וע"כ צ"ל שגם בעת הפעולה ישנה הכוונה אף שמחשב באופן אחר. וע"פ הנ"ל י"ל דזהו בהרהור וזהו במחשבה (ול' מחשבה הוא ע"ד גרב בבכורות מא, א). ואכמ"ל.

מוסג"פ הקונטרס שהצעתי ללומדו בימי הפורים שעברו.

ב

ב"ה, י"א ניסן, תשי"ג ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מלאכתו מלאכת שמים מוה"ר יצחק שי' שלום וברכה!

במענה על מכתבו - אשר מפני סיבות נתעכב המענה שלי ואתו הסליחה.

ובמה דשאלנא קרמיכון בהמשך למכתבי הקודם, אשר שאלתו היתה שכיון שלשון ביאורי הזהר הוא - שנפסק היחוד דיעקב ורחל, אשר זה שולל גם כן הענין דהשפעה דרך ספירת המלכות, אפילו בבחינת מעבר.

ולדידי הרי אדרבה מהלשון יחוד מוכח דלא כמר. והנקודה בכל זה מבוארת בהקדמה כללית וידועה, אשר בכלל מציאות הספירות וחלק פעולתם הם גם מבלי עבודת האדם, והוא המובא בכמה מקומות בקבלה ובדא"ח בהבדל ענין יחוד חיצוני דחכמה ובינה ויחוד פנימי דחכמה ובינה, אשר יחוד חיצוני אינו תלוי בעבודת האדם, ועל זה נאמר לא ישבותו וגו'. וגם אחר מתן תורה ישנם כמה ענינים כאלו,

העתק מכתבי כללי לחג הפסח הבע"ל⁵ אשר תקותי שיעניין את כת"ר שי'.

יחוד של "התלבשות" ויחוד של "מעבר"

על המבואר בביאורי הזהר שאל הגר"י הוטנר ז"ל מאת כ"ק אדמו"ר זי"ע, "איך אפשר שתהיה השפעה מספירת היסוד שלא על ידי ספירת המלכות". כלומר: מאחר שכל ההשפעות בעולמות צריכות לעבור דרך כל עשר הספירות כדי להגיע למטה, א"כ מה מועיל זה שיוסף הוא כנגד מידת היסוד כדי שתהיה ההמשכה למטה למקבלים - הרי אי אפשר להיות השפעה למקבל בלי ספירת המלכות (בחינת רחל)?

ועל זה בא מענה כ"ק אדמו"ר זי"ע:

הנה אף שצדק בדבריו שמוכרת הדבר שכל ההשפעות בעולמות יהיו על ידי ספירת המלכות, אבל יש חילוק בזה אם בהתלבשות או דרך מעבר. ואם הוא על ידי התלבשות נקרא על שם הלבוש.

תוכן המענה:

שני אופנים ישנם בהשפעה הנמשכת ממדרגה למדרגה, אחד הנקרא דרך "מעבר" ואחד הנקרא דרך "התלבשות".

"מעבר" פירושו, שההשפעה עוברת דרך מדרגה תחתונה ממנה מבלי להשתנות, ולכך נקראת "מעבר", כי ההשפעה אינה יורדת ממדרגתה להיות כמדרגת המקום שבו היא עוברת; משא"כ "התלבשות" היא כאשר ההשפעה יורדת ממדרגתה להיות כפי מדרגת המקום שאליו היא באה, ואזי היא "נקראת על שם הלבוש", מאחר שירדה ממדרגתה להיות כמדרגת הלבוש.

משל לשני אופנים אלה - מ"השפעת" החכמה: כשאדם כותב פלפול עמוק בסברות דקות מאד, הרי החכמה והסברות "נמשכו" ממוחו על ידי אצבעות ידו עד ש"הגיעו" אל הנייר שעליו נכתב הפלפול, ועי"ז יכול הפלפול להגיע לעור תלמידי חכמים הנמצאים אף במרחקים.

והנה, אף שהפלפול והסברות מגיעים אל הנייר

ולא עוד אלא אפילו בתורה גופא ג"כ, ועל דרך הענין⁶ דשבת מקדשא וקיימא, משא"כ יו"ט דישראל מקדשי לזמנים⁷. ועיין בהקדמה לפרי עץ חיים⁸ אשר בספירות עצמן ישנם שני הענינים וכן"ל.

כן בעבודת האדם עצמו. הנה כשממשיך עד לאותיות המחשבה ועאכו"כ בדבור ועאכו"כ במעשה, ה"ז גורם למעלה השפעה בספירת המלכות, ומוכן אשר במעשה יותר מאשר בדבור, ובדבור יותר מאשר במחשבה, ועאכו"כ כשבא הדבור אל הזולת שלמטה, ועאכו"כ כשישנו יחוד דזו"נ שעלידידיזה הוא הולדת דבר חדש לגמרי. ודוגמא לזה הוא ג"כ מה שמצינו בכמה נבואות שעשו הנביאים איזה מעשה, שעי"ז נמשכה הנבואה למטה מטה ביותר אשר אז קשה לבטל דבר הנבואה, וכמבואר בספרים, ועיין ג"כ מכתב רבינו הזקן בביאור (בהסידור מאה שערים⁹) מה שהרב המגיד כשהי' נופל לו ענין במחשבה הי' ממשיכו בדבור ג"כ.

ועל"פי הנ"ל מוכן שאף שבהסתלקות רחל נפסק היחוד דיעקב ורחל, אין זה סתירה כלל להשפעה לספירת המלכות דרך מעבר, ולא עוד - אפילו בבחינת התלבשות (וזה בא בהוספה על מכתבי הא'), אלא שהולדת ענין חדש לגמרי ושנמצא בו שני הקצוות הולדת בדומה לו ומהות בפ"ע, ה"ז אי אפשר, והוא ע"ד המובא בכ"מ במעלת השפעת הטיפה על השפעת השכל, אף שכמובן שגם בהשפעת השכל עובר דרך ספי' המלכות היינו כמה צמצומים והתלבשות וכו'.

בברכה לחג הפסח כשר ושמח.

מה ששואל כת"ר שי' אודות המאמרים והשיחות שלי, הנה לעת עתה מלבד אחדים בודדים מהם עדיין לא סדרתים, אבל מוסג"פ

5. ביצה יז, א.

6. ברכות מט, א.

7. שער הכללים, פרק יג מכת"י מורי.

8. כת, א. הספר סידור מאה שערים נדפס לראשונה בבארדיטשוב תרע"ג, ואח"כ בהוצאת קה"ת בשנת תשכ"ז. מאמר זה נדפס גם בס' מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים ע' תסד.

9. נדפס באגרות קודש ח"ז, אגרת ב'סז.

השפעה כלל בבחינת המלכות, אף לא באופן של "מעבר".

ועל זה בא מענה כ"ק אדמו"ר זי"ע:

ובמה דשאלנא קדמיכון בהמשך למכ' הקודם אשר שאלתו היתה שכיון שלשון ביאורי הזהר הוא שנפסק היחוד דיעקב ורחל אשר זה שולל ג"כ הענין להשפעה דרך ספירת המלכות אפילו בבחינת מעבר.

ולדידי הרי אדרבה, מהלשון "יחוד" מוכח דלא כמר.

מדיוק הלשון שנפסק ה"יחוד" מוכח להיפך, שאין הפירוש שנפסקו כל ההשפעות מיעקב לספירת המלכות, כי אם רק השפעות מסוימות המכונות בשם "יחוד".

והנקודה בכל זה מבוארת בהקדמה כללית וידועה, אשר בכלל מציאות הספירות וחלק פעולתם הם גם מבלי עבודת האדם, והוא המובא בכמה מקומות בקבלה ובדא"ח בהבדל ענין יחוד חיצוני דחכמה ובינה ויחוד פנימי דחכמה בינה, אשר יחוד חיצוני אינו תלוי בעבודת האדם, ועל זה נאמר לא ישבותו וגו'.

יש להקדים ענין כללי, דיש שני סוגי השפעות מלמעלה בעולמות. א', השפעות תמידיות בלתי תלויות בעבודת האדם; ב', השפעות שהן בבחינת "תוספת אור", הפועלות גילוי אלקות בעולמות, והן תוצאה מעבודת האדם.

הדוגמא שהובאה בדרך כלל בספרי חסידות לשני אופנים אלה בהשפעות העליונות העוברות דרך הספירות העליונות - היא משני אופני "יחוד" (המובאים בספרי הקבלה): "יחוד חיצוני דחכמה ובינה" ו"יחוד פנימי דחכמה ובינה".

הסבר הדבר:

כל השפעה ממשפיע למקבל נקראת בספרי הקבלה בשם "יחוד" (אף שענין היחוד לאמתו הוא רק בהשפעות מהסוג השני הנ"ל, כפי שיתבאר להלן בסוף האגרת). והנה הובא לעיל שכל ההשפעות בעולמות עוברות דרך עשר ספירות עליונות, והסדר בזה הוא, שבתחילה מקבלת החכמה שפע ואור מאור אין סוף ב"ה בעצמו (מספירת הכתר שלמעלה מכל הספירות כולן ומקפת עליהן כמו כתר המקיף את ראש האדם), ומספירת החכמה היא

דרך אצבעות היד, מכל מקום אין האצבעות משיגות כלל את הפלפול והסברות, ואינן משתנות כלל מחמת הסברות הדקות העוברות על ידן. דאין שום נפקא מינה באצבעות אם הן עסוקות בכתיבת סברות עמוקות או דברי הבל, כי אין השכל "יורד" למדריגת האצבעות אלא רק "עובר" דרכן.

זהו הנקרא "מעבר".

אך כאשר הסברות מגיעות לידי תלמידי חכמים, הרי כל אחד מתבונן בהן עד שמבין ומשיג אותן, עד שנתפס הענין היטב במוחו. ובה קיימים הרבה חילוקי מדריגות, דכל חכם וחכם מבין את הסברות לפי מדריגת כח שכלו וכשרונותיו, דמי שהוא עמקן יותר יבין את עומק הסברא הדקה הרבה יותר ממי שאינן עמקן כל כך.

ונמצא, שבהשפעה זו השכל יורד ומצטמצם בכל אחד ואחד לפי מדריגת כלי שכלו, כך שמדריגת החכמה כפי שנמצאת בכל אחד ואחד מהחכמים האלה שונה מאחד לחבירו.

זהו הנקרא "התלבשות", ואזי ההשפעה נקראת "על שם הלבוש" - כלומר, כשההשפעה באה באופן של "התלבשות", אזי מדריגת ההשפעה היא כמדריגת הלבוש.

וכך הוא בענייננו:

כאשר רחל היתה בחיים היה "יחוד יעקב ורחל", פירוש שאזי נתלבשו ההשפעות הרוחניות שהמשיך יעקב אבינו במדריגת רחל (ספירת המלכות) בבחינת התלבשות. משא"כ לאחר מותה, אזי ההשפעות של יעקב נמשכו למטה רק על ידי יוסף, ספירת היסוד, דאע"פ שגם אז מוכרח לומר שההשפעות נמשכו בעולמות על ידי ספירת המלכות, אבל אז עברה ההשפעה דרך ספירת המלכות רק באופן של "מעבר" ולא בדרך התלבשות. ולכך לא נקראת "על שם הלבוש" (ספירת המלכות) אלא על שם ספירת היסוד.

בין יחוד חיצוני שאינו תלוי במעשה אדם לבין יחוד פנימי הנגרם על ידי עבודת האדם

על זה הוסיף הגר"י זצ"ל לשאול, דלכאורה מלשון ביאורי הזהר "במות רחל כו' נפסק בבחינת יחוד העליון הזה" משמע, שבמות רחל אין שום

נמשכת אל ספירת הבינה שלמטה הימנה, וזה נקרא "יחוד חכמה ובינה".

ויש שני אופנים כלליים ביחוד זה, "יחוד פנימי דחכמה ובינה" ו"יחוד חיצוני דחכמה ובינה". פירוש:

בכל דבר ישנו חלק פנימי וחלק חיצוני. כמו למשל באדם, שיש אברים חיצוניים, שהם האברים הנראים ונגלים לחוץ, ואברים פנימיים שהם האברים שבפנים שאינם נראים לעין הרואה. וכך הוא בכוחות הנפש, כמו: הדיבור והמעשה הם יותר "חיצוניים", שהרי הם נראים לזולת, ואילו המחשבה היא "פנימית" כי אינה אלא בפנים האדם.

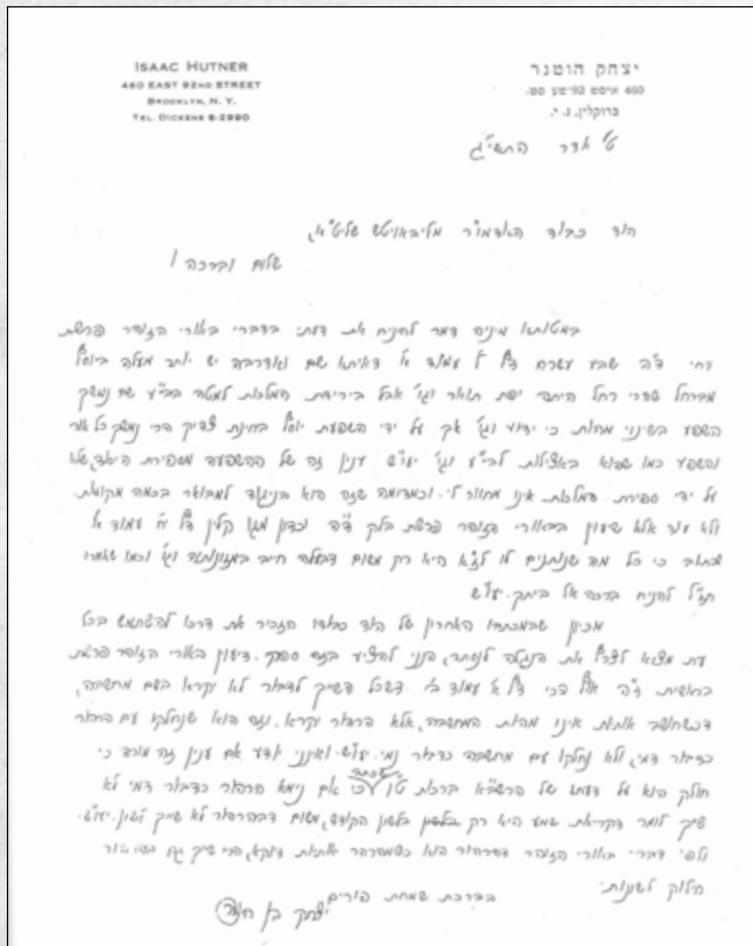
ובדקות יותר: בכל כח וכח יש פנימיות וחיצוניות, כמו בחכמה, שיש בה חלק חיצוני וחלק פנימי, ולדוגמא חכם גדול הלומד עם תלמיד קטן שאינו יכול לבאר לו את עומק הסברות הדקות כפי שהוא מבין כאשר לומד לעצמו, ורק מסביר לו את הסוגיא באופן פשוט, הרי הסברות העמוקות כפי שהוא מבין אותן לעצמו הן "פנימיות" שכלו, וחלק השכל שמשפיע לתלמידו נקרא בשם "חיצוניות" השכל.

הוא הדין לענין "יחוד חכמה ובינה", שכאשר רק חיצוניות האור והשפע (שהחכמה מקבלת מהכתר) נשפעת בספירת הבינה, הרי זה נקרא "יחוד חיצוני דחכמה ובינה", וכאשר גם פנימיות האור נמשכת בבינה, נקרא "יחוד פנימי דחכמה ובינה".

מבואר על כך בספרי

הקבלה, ש"יחוד חיצוני דחכמה ובינה" אינו תלוי בעבודת האדם, פירוש, כל ההשפעות שנמשכו בעולמות בשביל קיום והתהוות העולמות הרי הן המשכות תמידיות, ללא הפסק, ועל זה נאמר "יום ולילה גו' לא ישבותו". השפעות אלו נקראות "יחוד חיצוני דחכמה ובינה", כי קיום והתהוות העולמות (היינו זה שהעולמות והנבראים יהיו קיימים ופועלים לפי דרכי וחוקי הטבע) הוא רק מחיצוניות האור והשפע שהקב"ה משפיע לעולמות.

והחידוש בעבודת בני ישראל (החל מעבודת האבות הקדושים) הוא, שהם ממשיכים "תוספת אור" אלקי בעולמות, על ידי המשכה מבחינת פנימיות האור האלקי, וזהו שנקרא "יחוד פנימי דחכמה ובינה".



ידי עבודתו) למעלה בעולמות עליונים ובספירות עליונות.

ולדוגמא: על ידי עסק התורה בשכל האדם, גורם המשכה בבחינת "מוחין" (ספירות חכמה בינה דעת), ועל ידי שמעורר בלבו אהבת השם (או אהבת ישראל) גורם המשכה בספירת החסד (שענינה - אהבה).

ויש שעל ידי עבודתו פועל רק המשכה מ"חיצוניות", היינו שממשיך רק מדריגה חיצונית של אור אלקי, ויש שממשיך גם "פנימיות", והדבר תלוי כמובן במדריגת עבודתו, שמדריגה גבוהה יותר בעבודה ממשיכה "פנימיות האור" ועבודה שאינה גבוהה כל כך ממשיכה רק "חיצוניות האור".

ומזה מובן גם לנדון דידן - ההשפעה בספירת המלכות, שיש כמה אופנים באופן ההשפעה הנמשכת בתוכה (על ידי עבודת האדם), ותלוי באיזה אופן היא עבודת האדם.

דהנה ענינה של ספירת המלכות בנפש האדם הוא - העבודה בשלש "לבושי" הנפש, מחשבה דיבור ומעשה.

ולפיכך, כשאדם בעבודתו מביא וממשיך אור וקדושה במחשבתו, ועוד יותר - בדיבור, ועד למעשה בפועל - הרי על ידי זה גורם שתומשך השפעה בספירת המלכות למעלה.

ומובן, שככל שהאדם ממשיך את האור יותר למטה (היינו לא רק במחשבה, אלא גם בדיבור, עד לכח המעשה שבו), כך נמשכת ההשפעה יותר למטה, לתוך ספירת המלכות.

ועאכ"כ כשבא הדיבור אל הזולת שלמטה, ועאכ"כ כשישנו יחוד דו"נ, שעי"ז הוא הולדת דבר חדש לגמרי.

אך עיקר הגילוי בספירת המלכות, באופן שההשפעה ממנה נמשכת בעולמות שלמטה באופן קבוע ותמידי, הוא כאשר עבודת האדם היא באופן שבאה בדיבור אל הזולת (היינו שפועל על אדם שחוץ ממנו), ועוד יותר, כשישנו יחוד זכר ונקבה, שעל ידי השפעה זו נוצרה מציאות חדשה לגמרי - שאזי גורם שיומשך השפע דספירת המלכות עד למטה מטה, תוך כל העולמות.

ודוגמא לזה הוא גם כן מה שמצינו בכמה נבואות שעשו הנביאים איזה מעשה, שעי"ז נמשכה הנבואה למטה מטה ביותר אשר אז

וגם אחר מתן תורה ישנם כמה ענינים כאלו, ולא עוד אלא אפילו בתורה גופא גם כן, ועל-דרך הענין דשבת מקדשא וקיימא, משא"כ יו"ט ישראל מקדשי לזמנים.

בהשפעות עליונות שאינן תלויות בעבודת האדם נכללו לא רק ההשפעות שהן לצורך קיום והתהוות העולמות (שעל זה נאמר "לא ישבותו"), אלא גם השפעות מסויימות שהן בבחינת "תוספת אור" (הפועלת גילוי אלקות בעולמות), שנתחדשו על ידי מתן תורה, כלומר, ישנם גילויים של אלקות בעולמות שאינם תלויים בעבודת האדם.

ולא עוד, אלא שיש גם ענינים בתורה ומצוות, דאע"פ שהם קשורים בעבודת האדם, מכל מקום במהותם הם ענינים שבאים מלמעלה, בלי עבודת האדם. דוגמא לדבר - ההבדל בין קדושת שבת וקדושת יום טוב, דשבת מקדשא וקיימא, היינו שהיא בלתי תלויה בעבודת האדם (אלא שהקדושה הבאה מלמעלה בשבת מטילה על האדם מצוות וחייבים מסויימים), משא"כ קדושת יום טוב שכל כולה היא תוצאת פעולת בני ישראל, שישראל אינה דקדשנהו לזמנים.

ועיין בהקדמה לפרי עץ חיים אשר בספירות עצמן ישנם שני הענינים, וכנ"ל.

ענין זה, שיש שני אופנים ב"יחוד" בין הספירות, אחד שהוא יחוד תמידי בלתי תלוי בעבודת האדם, ויחוד פנימי שנמשך על ידי עבודת האדם, מבואר בהקדמה לספר פרי עץ חיים.

ההבדל בין יחוד חיצוני ויחוד פנימי גם בעבודת האדם עצמה

כן בעבודת האדם עצמו, הנה כשממשיך עד לאותיות המחשבה ועאכ"כ בדיבור ועאכ"כ כמעשה, הרי זה גורם למעלה השפעה בספירת המלכות. ומובן אשר כמעשה יותר מאשר בדיבור, ובדיבור יותר מאשר במחשבה.

יתר על כן:

גם בהשפעות הנמשכות על ידי עבודת האדם, ישנם שני סוגים ואופנים אלה ("יחוד חיצוני" או "יחוד פנימי").

דהנה ההשפעות בספירות עליונות שנפעלות על ידי עבודת האדם, הן בבחינת מדה כנגד מדה, שלפי אופן עבודת האדם למטה, בדומה לזה פועל (על

קשה לבטל דבר הנבואה, וכמבואר בספרים.

מבואר בספרים¹⁰ בביאור הטעם שכאשר הקב"ה אמר לנביא למסור לבני ישראל נבואה מסויימת, ציוה כמה פעמים שיעשה פעולות בגשמיות בקשר לנבואה זו (כמו שמצינו ביחזקאל שאמר לו ה' "שכב על צדך השמאלי גו" ושכבת על צדך הימני גו" - יחזקאל ד, ד. שם, ו), שזהו לפי שנבואה יכולה להשתנות (ולהשאר ברוחניות), וכדי להבטיח שהנבואה תתקיים בגשמיות ציוה הקב"ה להלכיש את הנבואה תיכף במעשה גשמי, ואזי קשה לבטל דבר הנבואה.

וכך בעניננו, שעל ידי שעבודת האדם באה לידי מעשה בפועל, ועד שיש לה השפעה על הזולת, ובפרט באופן שמוליד מציאות חדשה, הרי ההשפעה הנמשכת על ידי העבודה נקבעת בתוך מציאות העולמות.

ועיין גם כן מכתב רבינו הזקן כביאור (בהסידור מאה שערים) מה שהרב המגיד כשהיה נופל לו ענין במחשבה היה ממשיכו בדיבור גם כן.

זה לשון רבינו הזקן שם (בקיצור לשון קצת):

"מורי זלה"ה היה נוהג כשנפלה לו איזה השגה במוחו היה אומרה בפה, אף שלא יבינו השומעים כ"כ, שהיה מדבריה רק כמו בפני עצמו כו'. והטעם לזה, בכדי להמשיך את ההשגה שנפלה לו בזה העולם, דעל ידי שמדבריה בצירופי אותיות הדיבור ממשיכה לעולם הזה, ואזי, כשימשיכנה לעולם הזה, יוכל אחר אף שהוא בסוף העולם להשיגה על ידי יגיעתו בתורה ועבודה, שיוכל ליפול במוחו זו ההשגה מאחר שישנה בעולם הזה. אבל אם לא היה ממשיכה לעולם הזה על ידי הדיבור, אף שייגע אחר הרבה לא ישיגנה במוחו שאינה נמצאת בזה העולם".

וע"פ הנ"ל מובן שאף שבהסתלקות רחל נפסק היחוד דיעקב ורחל, אין זה סתירה כלל להשפעה לספירת המלכות דרך מעבר, ולא עוד - אפילו בבחינת התלבשות (וזה בא בהוספה על מכתבי הא').

על פי כל הנ"ל מובן, שאף לאחר הסתלקות רחל, כשנפסק היחוד דיעקב ורחל, מכל מקום פעל יעקב

השפעות בספירת המלכות, ולא רק ב"דרך מעבר" (כפי שנתבאר במכתב-מענה הקודם), אלא אפילו בבחינת "התלבשות". אלא שלא היו השפעות אלו באותה המדרגה של ההשפעות שנעשו על ידי יחוד יעקב ורחל (כשהיתה רחל בחיים) [כפי שהולך ומבאר].

השפעת השכל לעומת השפעת ההולדה

אלא שהולדת ענין חדש לגמרי ושנמצא בו שני הקצוות, הולדת בדומה לו ומחות בפני עצמו, הרי זה אי אפשר.

המעלה בהשפעה הנקראת "יחוד" היא, שע"ז נוצרת מציאות חדשה לגמרי, שבענין ההולדה יש שני קצוות: מחד גיסא - הולד הוא בדומה ממש להמוליד (מאחר שבא ממהותו ועצמותו של המוליד), אך ביחד עם זה נעשה הולד מהות בפני עצמו.

והשפעה כזאת אי אפשר שתהיה כי אם על ידי "יחוד", שכשם שבהולדה גשמית צריך להיות יחוד דוקא, כך ב"יחוד" רוחני בספירות עליונות, שרק בהיות רחל בחיים היו יכולות להיות השפעות בעולמות (על ידי עבודת יעקב) שהן בגדר "יחוד", שנמשך שפע פנימי בספירת המלכות, שע"ז נמשך בעולמות אור חדש שפועל התחדשות במציאות העולמות.

משא"כ בהסתלקות רחל, אף שנמשכו השפעות עליונות (על ידי יעקב) בספירת המלכות (אף בבחינת "התלבשות"), לא היו השפעות אלו בגדר "יחוד" הפועל "אור חדש" בעולמות.

והוא על דרך המובא בכמה מקומות¹¹ במעלת השפעת הטיפה על השפעת השכל.

דוגמא לשני מיני השפעה בספירת המלכות - אם ההשפעה היא שפע פנימי הפועל מציאות חדשה (שזהו בעיקר בכח המלכות, שלכן בהסתלק רחל לא היה זה שייך) או לא - מההבדל בין "השפעת הטיפה" (על ידי כח ההולדה), והשפעת החכמה: בכח ההולדה נמשך עצם הנפש ממש להוליד מציאות חדשה, משא"כ בהשפעת השכל, שאין זו אלא "הארה" מהנפש ואין בכח השפעה זו ליצור

11. ראה "המשך" שמח תשמח תרנ"ז לאדמו"ר הרשב"ב (בס' המאמרים תרנ"ז ע' רסז ואילך).

10. ראה רמב"ן לך יב, ו. לבוש על הרקאנטי שם. וראה ג"כ דרשות הר"ן דרוש ב'.

שהשכל יגיע לדרגת התלמיד צריך המשפיע לצמצם השכל כדי שיהיה לפי ערך התלמיד, ולפעמים צריך להלביש את הסברא במשלים גשמיים וכדומה, כדי שהתלמיד יוכל להשיג את הסברא, שזהו ענין ספירת המלכות, בחינת מקבל, שהיא המורידה את השפע למטה (על ידי צמצומים והתלבשות).

וכך בעניננו, שגם לאחר מות רחל שנסתלק ה"יחוד" עם ספירת המלכות, וההשפעות למטה היו רק על ידי מידת יסוד דיוסף, מכל מקום גם אז עברו ההשפעות דרך ספירת המלכות, אלא שלא באופן של "יחוד".

מציאות חדשה, שלכן רק מי שהוא כבר בעל שכל יכול לקבל ולהשיג השפעה זו (כמאמר העולם: א קאפ קען מען ניט ארויפשטעלן = כלומר, אפשר להסביר רעיון לאדם, אבל אי אפשר לתת לו את הראש שבאמצעותו יבין את הרעיון) - ואילו על ידי כח ההולדה נוצר עצם כח השכל אצל הוולד).

אף שכמובן שגם בהשפעת השכל עובר דרך ספירת המלכות היינו כמה צמצומים והתלבשות וכו'.

אך מכל מקום, גם בהשפעת השכל צריכה ההשפעה לעבור דרך ספירת המלכות, כי כדי

שמיני עצרת - "הדוותא דאורייתא"

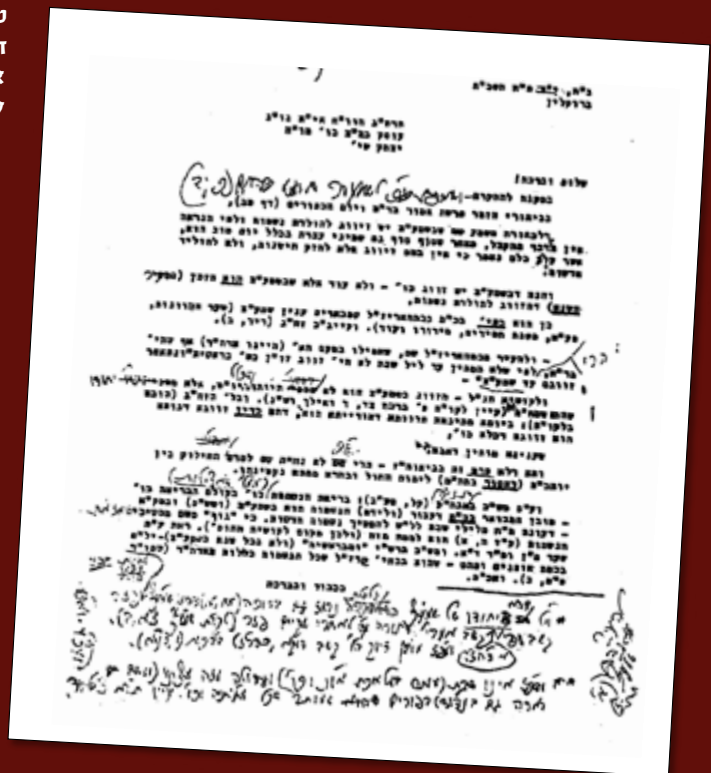
בצילום שלפנינו איגרת מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש להגר"י הוטנר משנת תשכ"ה, במענה לשאלה ששלח אליו על דברי כ"ק אדמו"ר האמצעי ב"ביאורי הזהר" אודות עניינו של שמיני עצרת. ההוספות בכתב יד הן הוספות אדמו"ר בכתב יד קדשו על טיוטת המכתב.

הדברים יורדים לעומקם של מושגים מתורת הסוד ונכתבים בקיצור וברמיזה, אך להלן דברי רקע בסיסיים המסייעים להבנת הנושא הכללי שבו עסקה ההתכתבות.

בביאורי הזהר שם מבוארת מעלתו של יום שמיני עצרת, עד שיום הכיפורים הוא הכנה אליו, "על דרך משל שמכבדין ומנקין הבית היטב הדק מכל סוג ופסולת לכבודו של מלך, ואין הנקיון אלא הכנה בשביל כניסת המלך אחר כך שיוכל לשכון בהיכל נקי, כך ענין טהרת העוונות ביום הכיפורים מגבורות דבינה הנ"ל אינה אלא הכנה להיות הארת אור אבא מאיר ביחוד וזווג בשמיני עצרת שאז זמן היחוד דוקא כנודע".

מושג ה"זיווג" או ה"יחוד" רומז על השפעת אור חדש לעולמות. אולם הגר"י הוטנר הקשה על כך מהמבואר לעיל שם ש"יחוד" כזה קיים רק בשבתות, ואילו בימות החול - ואף במועדים וימים טובים החלים בשאר ימות השבוע - ישנו "יחוד" מסוג אחר שעניינו להמשיך את קיום העולמות, ללא הוספת אור חדש. אם כן, שאל, הלא שמיני-עצרת הוא יום-טוב ולא שבת, ומדוע יש בו יחוד "להוליד חדשות"?

נקודת התשובה המופעה באיגרת שלפנינו היא, שמעלתו המיוחדת של שמיני-עצרת (המצוינת במקומות רבים בכתבי האר"י) לא באה לו מצד היותו יום טוב, אלא מצד מעלת שמחת התורה, ובלשון הזה"ק "ביומא תמינאה הדוותא דאורייתא הוא".



לסיכום:

יש שני מיני השפעות - אלו הבאות כתוצאה מעבודת האדם, ואלו שאינן תלויות בעבודת האדם אלא נמשכות ממליהן. הדוגמא הרגילה לכך בספרי הקבלה - ההבדל בין יחוד פנימי ויחוד חיצוני. מצינו כעין זה גם בענייני תורה ומצוותיה, כמו קדושת שבת (דמקדשא וקיימא) וקדושת יום טוב. וגם בההשפעות הבאות על ידי עבודת האדם יש שני אופנים (על-דרך "יחוד פנימי" ו"יחוד חיצוני" הנ"ל) - יש שעבודת האדם פועלת המשכות וההשפעות "פנימיות" בספירות עליונות שהן בגדר "יחוד", היינו שעל ידן נעשית התחדשות בעולמות

(על דרך יחוד למטה שעל ידו ישנו ענין ההולדה, יצירת מציאות חדשה), ויש שעבודת האדם יכולה לפעול רק השפעות "חיצוניות" שאין בהן גדר "יחוד" (וכדוגמת השפעת דבר חכמה אל הזולת).

ועל פי כל זה מיושבת השאלה הנ"ל, איך אפשר שתהיה השפעה בעולמות במות רחל כאשר נפסק היחוד העליון בין יעקב לרחל, לפי שרק ההשפעות באופן של "יחוד" נפסקו, ולא כל שאר ההשפעות העוברות דרך ספירת המלכות.

תודתנו למערכת היכל הבעש"ט שהואילו להעביר לידינו את הדברים.

ב"ה, י"ב מ"ח, ה'תשכ"ח
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הו"ח אי"א נו"ג עוסק בצ"צ כו' מו"ה יצחק שי'
שלום וברכה!

במענה להערה... בביאורי הזהר פרשת אמור בד"ה ויום הכפורים (דף פב),

"דלכאורה משמע שם שבשמע"צ יש זיווג להולדת נשמות ולפי הנראה אין הדבר מתקבל, מאחר שסוף סוף גם שמיני עצרת בכלל יום טוב הוא, אשר על כלם נאמר כי אין בהם זיווג אלא לחזק הישנות, ולא להוליד חדשות". והנה דבשמע"צ יש זיווג כו' - ולא עוד אלא שבשמע"צ הוא הזמן (בסדר השנה) דהזיווג להולדת נשמות, כן הוא כפי' בכ"מ בכתבי האריז"ל שמבארים ענין שמע"צ (שער הכוונות, פ"ח, משנת חסידים, סידורו ועוד). ועיין ג"כ זח"ג (ריד, ב).

- ולהעיר מכתבי האריז"ל שם, שאפילו בפעם הא' (היינו אדה"ר) אף שהי' בר"ה, הרי לפי שלא המתין עד ליל שבת לא הי' זיווג זר"ן בש' בראשית "ונתאחר זיווגם עד שמע"צ" -

ולקושיא הנ"ל - הזיווג בשמע"צ הוא לא מפני היותו בכלל היו"ט, אלא יחודו שהוא שמח"ת* (עיין לקו"ת פ' ברכה צד, ד ואילך. ושי"ג). ובל' הזח"ג (הובא בלקו"ת): ביומא תמינא חדותא דאורייתא הוא, דהא כדן זיווגא דגופא הוא זיווגא דכלא כו', שענינה מוחין דאבא**.

והא דלא פרט זה בביאורו - הרי ג"כ לא נחית שם לפרט החילוק בין יוהכ"פ (דאסור בתה"מ) לימות החול ובחדא מחתא נקטינהו.

וע"פ מש"כ בתניא אגה"ק (קל, סע"ב): בריאת הנשמות (ממל' דאצילות) כו' בעולם הבריאה כו' - מוכן המבואר בכמה מקומות דעבור (ולידת) הנשמות הוא בשמע"צ (ושש"פ) ובמק"א - דעונת ת"ח מלילי שבת לל"ש להמשיך נשמות חדשות. כי "גוף" משם ממשיכים אז את הנשמות (ע"ז ה, א) הוא למטה מזה (ולכן מקום לקושיא התוס'). ראה ע"ח שער מ"ן ומ"ד ד"א. ומש"כ ברש"י "ומבראשית" (ולא ככל שנה בשמע"צ) - יל"פ בכמה אופנים ומהם - שהוא בכח' שן[ארז]ל שכל הנשמות כלולות באדה"ר (שמו"ר פ"מ, ב). ואכ"מ. בכבוד וברכה.

(*) וי"ל דהא דיחודו של שמע"צ הוא קליטת התורה נרמז גם בסוכה (מח, א) דסימן שמע"צ להיות בפני עצמו הוא פזר קשב ופי' אדה"ז: קשב אמרי' דתורה לאחר שיקיים פזר (לקו"ת שמע"צ צא, ב). ועפ"ז מוכן דיוק הל' קשב דוקא, כדרז"ל בברכות (ו, רע"א).

(**) ובכ"ז אינו שבת (מותר במלאכת או"נ וכו') וגדולה מזה מצינו (ומשם גם בארה גם בנדרו"ד) כפורים שמותר בכל מלאכה וכו'. עיין תו"א צט, ד. ועצ"ע. ואכ"מ. להעיר מאוה"ת שמע"צ (א'תת"ז).

לתת גם לנשמה לדבר

שאלה

בפרק י"ג מבאר רבינו את דברי הגמרא "צדיקים יצר טוב שופטן, רשעים יצר הרע שופטן, בינונים זה וזה שופטן" - שאצל הבינוני היצר הרע הוא כשופט ודין המביע את דעתו במשפט, אף שלעולם אין ההכרעה כדעתו, להבדיל מהצדיק שביטל את יצרו הרע, והיצר הרע אינו מביע כלל את דעתו בתוך נפשו.

שאלתי היא: אם כן, מדוע לא נאמר גם על הרשע "זה וזה שופטן", שהרי, לכאורה החילוק בין הרשע (וטוב לו) לבינוני הוא רק בכך שהרשע שומע לדברי השופט היצר הרע ואילו אצל הבינוני מכריע תמיד היצר הטוב, אך לא בעצם העובדה שיש להם שני שופטים בתוך נפשם?

תשובה

הסיבה שהבינוני, שאצלו "זה וזה שופטן", הוא זה ש"לא עבר עבירה מימיו ולא יעבור לעולם" (פרק יב). עצם העובדה שיש שני שופטים במחשבתו כבר מבטיחה את הנצחון.

לעומת זאת לרשע לא תועיל עזרת הקב"ה. חז"ל מדייקים ואומרים "הקב"ה עוזרו", כלומר, ה' מושיט עזר וסיוע לאחר שהאדם עושה מצדו את חלקו. כשיש שני שופטים - כלומר, כאשר האדם מאפשר לנפש האלוקית לבטא את דעתה בשלמות - הקב"ה עומד לצדה, וכך מכריע את הכף לטובתה. אבל אצל הרשע, שאינו עוסק בעבודת גילוי כוחות הנפש האלוקית באמצעות ההתבוננות, הנפש האלקית איננה מצליחה לבטא את דעתה בשלמות. היא אמנם שולחת למחשבתו הרהורים קטועים ("מתחרט ובאים לו הרהורי תשובה מבחינת הטוב שבנפשו שמתגבר קצת בינתיים" - לעיל פרק יא), אך אינה מצליחה להשלים את דבריה כדעה מוצקה ומגובשת העולה ב"בית המשפט" שבו. לכן ניתן לומר עליו "יצר הרע שופטן" - מי שמביע את דעתו בשלמות ובבהירות הוא רק היצר הרע, ולכן ההכרעה היא כמותו.

זוהי אפוא הקריאה המעשית של ספר התניא לכל אדם - לאפשר פתחון פה לנשמה. לגלות באמצעות ההתבוננות את כוחותיה המופלאים, וכך לאפשר גם לה 'להביע את דעתה'. עצם מתן פתחון פה לנפש האלקית כבר יבטיח את הנצחון במלחמת הנפשות.

שאלה חשובה זו נוגעת ביסוד דרך עבודת ה' על פי ספר התניא, ובעיקר בעבודה המעשית הנוגעת לכל אחד מאתנו, אף שרובנו טרם הגענו לדרגת "הבינוני של התניא".

ההבדל המהותי בין הבינוני לרשע הוא שב"בית המשפט" של הבינוני מושמעות שתי דעות: מצד אחד הוא עדיין חש את תאוות הלב החומריות, ואולי אף בתוקף רב, "ומהלב עולה למוח להרהר בו" - זוהי הדעה הראשונה. אך מצד שני - וזהו עיקר החידוש - גם לנפש האלוקית יש דעה משלה. אף היא לובשת את גלימת השופט ומביעה עמדה ברורה ונחרצת, המתנגדת בתוקף לדברי השופט הראשון.

דבר זה איננו מובן מאליו. על מנת שהנפש האלקית תתבטא במחשבת האדם באופן ברור יש צורך בעבודה ויגיעה. זהו למעשה כל תוכן הפרקים העוסקים בעבודת הבינוני - להורות דרך לאדם כיצד לעורר בתוכו את כוחות הנשמה, היא הנפש האלוקית, בהתבוננות ארוכה או קצרה, בהולדת אהבה 'חדשה' או בגילוי האהבה המסותרת. כך או כך, משעה שהאדם מצליח להביא לידי כך שהנפש האלוקית תתגלה ותביע את דעתה במשפט, אזי "הלכה כדברי המכריע הוא הקב"ה העוזרו להיצר טוב". מעתה הנצחון מובטח לה, שהרי הקב"ה עומד לימין אביון להושיע משופטי נפשו (ולא כהתערבות חיצונית, אלא כתכונה שהטביע הקב"ה בנשמה "להיות לה יתרון ושליטה... כיתרון האור מן החושך"). זוהי

דביקות
ב'מודה
במקצת'

הגש
ב'אהבת
עולם'

שמחה
מ'אשר
קדשנו במצותיו'

ואהבה
גם למי שממש לא 'כמוך'

למצטרפים
עד ראש השנה
שי מיוחד
חוברת 'מהלך
התניא'

ספר של בינונים

עם כיבוד
המאור שכתורה

התוכנית השנתית
בלימוד התניא - תשע"ט
יוצאת לדרך!

לימוד עצמי • ימי עיון עונתיים • מבחנים נושאי מלגות

לב
לדעת
תפארת שמשון

להרשמה וקבלת
ספרי לימוד:

1 אצל הנציג בישיבה

2 במוקד הטלפוני: 072-2219050

3 באתר: www.lladaat.co.il

לדעת
להתחבר
להאיר!



כתבי כ"ק אדמו"ר האמצעי לימים הנוראים • סקירת ספרים

❧ דרך חיים ❧

החג בחג"ש שבתורת החסידות לקראת חודש אלול. ובאחת משיחותיו למנהלי ישיבת תומכי-תמימים אמר: "מכיון שמתקרבים ימי אלול, זמן תשובה וקול השופר, צריכים התלמידים ללמוד בזמנים אלה את עניני החסידות השייכים לאלול, כגון דרך חיים..."

ניתן להגדיר חיבור זה כ"ספר המוסר" שבחסידות חב"ד, ולא בכדי שם הספר המלא הוא "דרך חיים ותוכחת מוסר השכל". על רגש החרדה והרצינות שמעורר הספר בלומד ניתן ללמוד גם מסיפורו הבא של אדמו"ר הרי"צ: "פעם בליל שביעי של פסח (תרס"ג) ראה כ"ק אאמו"ר הרה"ק [=אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע] על שולחני את הספר "דרך חיים", ושאלני האם למדתי בו, ועניתי לו שאחד משיעורי הלימוד שלי הוא ללמוד בכל ערב לפני קריאת שמע שעל המיטה חלק קטן של פרק בדרך חיים. אמר לי אאמו"ר: הגם שה'דבר בעתו מה טוב' החסידי הם כל מאמרי העבודה ובראשם אגרת התשובה ודרך חיים, מכל מקום יש זמנים שבהם נדרש קו השמחה, כגון שביעי של פסח."

ובמקום אחר אמר אדמו"ר הרי"צ: "בעבודת ה' נדרש ענין המרידות, אשר אפשר להגיע אליו על ידי לימוד "דרך חיים" לאדמו"ר האמצעי. כך שמעתי ב'יחידות' אצל אאמו"ר, אבל אין זה ענין של יחידות פרטית, אלא הדבר שייך לכל אחד ואחד."

שער התשובה ושער התפילה

בספר עצמו שני חלקים: "שער התשובה", והוא דרוש ארוך בן כ"ז פרקים המתחיל "הנה כל אחד

על החסיד הנודע רבי שמואל גרונם אסתרמן זצ"ל. המשפיע הראשי בישיבת תומכי-תמימים בליובאוויטש. סופר, שכאשר היה רק רואה את גב הכריכה של הספר "דרך חיים" היה פורץ בבכי מר ועמוק מבלי הפוגות. בני משפחתו שחששו לבריאותו כרכו את ה"דרך חיים" שבביתו בכריכה חדשה. כדי שלא יכירו..."

"דרך חיים" הוא אחד מחיבוריו הנודעים של כ"ק אדמו"ר האמצעי, מוה"ר דובער זי"ע, בנו וממלא מקומו של רבינו הזקן, בעל התניא והשולחן-ערוך. אדמו"ר האמצעי היה מהראשונים שהעלו על הכתב את דרושי אביו רבינו הזקן, ורבים מדרושי אביו שהגיעו לידינו נכתבו על ידו. אולם לאחר שעלה על כס הנשיאות, עם הסתלקות אביו, הגדיל לעשות בהפצת מעיינות החסידות, בהיותו הראשון שהדפיס בשופי את ספרי חסידות חב"ד (מלבד ספר התניא, שכבר נדפס ע"י אדמו"ר הזקן) - ספרים שכתב בעצמו, בסגנונו המיוחד, על יסוד תורת אביו.

מבין חיבוריו, הספר שהוא "הלכות החג בחג" בימי הרחמים והסליחות הוא הספר "דרך חיים", שעיקרו דברי כיבושין לעורר את הלבבות לעבודת הבורא לשוב בתשובה שלימה, כמפורט בשער הספר: "והן דברי כבושין שכובשין לבו של אדם ומקרבין לאביו שבשמים בתשובה שלימה. בתשובה עילאה ותשובה תתאה. שכל איש ואיש ימצא מרגוע לנפשו באשר הוא שם לעבוד עבודת ה' בלב שלם כל הימים". ואכן, כשהוציא כ"ק אדמו"ר זי"ע לאור את ה"דרך חיים" בשנת תשט"ו, כתב בהקדמת הספר אשר הוצאה זו היא "לימי הרחמים הממששים ובאים", שכן דבר פשוט הוא שספר זה הוא "הלכות

ואחד אומר אלקי נשמה", ו"שער התפילה", דרוש בן ע"א פרקים, המתחיל "להבין סדר התפילה", ולאחריהם בא דרוש קצר בן ז' פרקים המתחיל "דומה דודי לצבי".

החלק הראשון עוסק, כשמו, בהסברת ענין התשובה ע"פ תורת החסידות - ביאור כמה דרגות שבתשובה, החל מ"תשובה תתאה", שענינה עזיבת החטא וביטול פריקת העול, ועד לדרגא הכי עליונה שבתשובה עילאה, התקשרותה של הנשמה באלקים חיים. דרגות אלו מכוונות כנגד חמש המדרגות שבנשמה - נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה - ורבינו מבסס ענין זה בעומק ובהרחבה על לשון ברכת "אלקי נשמה".

בתוך הדברים מאריך רבינו בגודל המעלה בבכייה של תשובה ובדמעות הבאות מעומק הצער והכאב על הירידה. אריכות זו מסבירה היטב גם את הסיפור על המשפיע ר' שמואל גרונם, שבו פתחנו את מאמרנו. החלק השני, שער התפילה, מבאר את הסדר הפנימי של תפילת שמונה עשרה - כיצד בכל אחת מברכות שמונה עשרה נרמז עוד ענין ואופן בעבודת השם.

תוכן המאמר השלישי, "הנה כתיב דומה דודי לצבי", הוא ענין האהבה לה' שישנה בנשמת כל אחד ואחד מישראל, אלא שהיא "מסותרת" בזמן הגלות, ומבאר טעם ההסתר ואופן גילוי האהבה, וכיצד דווקא ההסתר מביא לידי עילוי נעלה יותר.

ביאורים ביסודות פנימיות התורה

דרך דרושיו של רבינו היא מיוחדת במינה. להבדיל מדרושי אביו הכתובים בתמציתיות, מאריך רבינו מאוד בהסבריו בפרטי פרטים, בתוספות דוגמאות ומשלים לרוב, עד שבתוך הענין הכללי מתבארות בדרך אגב כמה וכמה סוגיות נוספות.

כך גם בספר "דרך חיים", אשר אף שרובו

ככולו עוסק בדרכי יראת השם וקבלת עול, דברים כדורבנות הנוקבים ליבו של אדם, גם בהם שוזר רבינו ביאורים ביסודות פנימיות התורה - הן בעניני אמונה, הן בעניני הכנת סדר ההשתלשלות, סוד הצמצום, ענין הספירות וכהנה רבות.

אחד הענינים המיוחדים שבספר הוא תיווך שיטת הרמב"ם (במורה הנבוכים) בהשגחה פרטית (שהיא רק על מין המדבר) עם שיטת מורנו הבעש"ט ז"ל, שההשגחה היא על כל פרט ופרט (פרק ט).

במקום אחד (פרק עד) כותב רבינו דברים נוקבים אודות עסק התורה שלא לשמה, "שלא יהיה בעסק התורה תערוכת מבחינת תאוה ותשוקה טבעית כאהבת ותשוקת הלימודים הזרים.

או גם באהבת התורה מצד עצם התורה לבד. בלי אהבת מקורה באלקים חיים. שהוא בעל הלבוש וכו'... כמ"ש בס' תפארת ישראל וגבורות ה' מהרב האלקי רבי ליווא מפראג".

במקום אחר (פרק לו) מביא משל נפלא "במלך ששלח לבנו בנעוריו לארץ מרחקים. ששם דירת בני אדם למטה בעומק הארץ במערות גדולות לאורך ורוחב כמה מילין. ואין יודעים מאור השמש ותבואת ארץ כלל. רק שיש חלונות במערה עוברים כלפי מעלה בצמצום. ששם נשפע להם כל מזון ומחיה. לחם אפוי ובשר ודגים ויין וכל לבוש הצריך. והיה עת מיוחד ביום שיתקבצו הכל לקבל השפע לחם ומזון מהחלונות. בלתי ידעו מאין בא להם זה. וירבו הימים באותו אופן עד שנעשה להם כטבעיות ממש. ויולידו בנים ודור אחר דור. עד ששלח המלך את בנו לשם וירא בשמחתם בכל מיני תענוגים ובלתי יודעים מאומה. ושאלם: מאין הלחם הזה? ומשיבים: כך היא הבריאה בטבעיות וכו'. ויאמר להם שחורים אתם מכל טוב הארץ ומאור השמש ותבואת הארץ. כי יש עולם ומלואו כו'. ויש בורא הכל ושלט בארץ. וילענו לו. וישב עמם ימים רבים. והוא נאנח ומיצר על העדר האור. והמה תמהים מאוד עליו... והשיבם: אתם בחושך הזה תשבו לעולם.



כי לא ידעתם מן האור בתולדתכם מבטן. אך אני מצפה לישועה מאבי המלך שיוציאני מבור תחתית הזה לראות באור עולם ומלואו... והנמשל עמוק הוא. ומסיים שהמשל הוא "בשם הרב הק' ר' נחמן מקאשב", הוא רבי נחמן מקוסוב בן חבורתו של הבעש"ט.

מפריקת עול לקבלת עול

כדרכו ברוב ספריו, פותח רבינו את חיבורו בהקדמה ארוכה, הקדמה שהיא עצמה צריכה לימוד. בהקדמה זו מבאר רבינו כיצד שורש ויסוד הכל הוא "יראת חטא", שמשמעה קבלת עול מלכות שמים, ושלילת "פריקת עול", שהיא מקור כל הסתעפות הרע.

רבינו מבאר כמה מדרגות בענין יראת חטא,

עד הנעלית שבהן - "שמעך יראת אלקים שבקרבם בקבלת עול מלכות שמים בתפילה ותורה ביגיעת נפש עד שנכנס בלבם בהעומק. מזה נשאר רושם קבוע בלב כל היום. שגם בלכתו בשוק ובטירתו בעסקים לא יחשך אורו וימנע מהטות לבו ומחשבתו לשום דבר רע. וזה הנקרא ירא אלקים".

בסוף ההקדמה פונה רבינו בקריאה לחסידים:

"ידעתי טבע אנ"ש שבדברים שבכתב. הגם שמלאים טעויות. לא יחושו על כל הוצאה רבה להשיגם. וכאשר יבואו אותם הדברים בדפוס לא יחושו לנפשם לקנות גם במקח היותר זול. וגם אותו שקונה כורכו בכריכה יפה ומניחו בקרן זווית למשמרת. כשיפנה ישנה. ולא ימצא פנאי וכו' - לזאת אני מזהירם באמת לטובתם... כי עליו הדבר מוטל. חובה ומצוה רבה בעת הזאת".

עטרת ראש

ויום כיפור בכלל. ובפרט בביאור ענין מלכויות זכרונות שופרות", וכפי שהוא כותב בהקדמתו, שעל ידי הלימוד בספר זה בתקופת הימים הנוראים יוכל כל איש ואיש "להכין לבו ונפשו לידע בטעם וסוד ה' מעט מזער בענין המועד ויכוין ליבו לה' להאיר נפשו באור פני מלך חיים".

באמת היה ספר זה חלק מתכנית שלימה שתכנן אדמו"ר האמצעי, לכתוב ספר על כל מועד ומועד ממועדי השנה, כדבריו בהקדמתו ולמעשה הדפיס רבינו ספר את ספרו "שער האמונה" העוסק בסוגיית חג הפסח ויציאת מצרים, וכן את הספר "שערי אורה" על חנוכה ופורים. אך על חג הסוכות וחג השבועות לא הגיע לידיו ספר מיוחד שכתב.

כמו רוב הדרושים שבספרי רבינו, נאמרו גם המאמרים שב"עטרת ראש" ע"י רבינו ברכים, כשהיה דורש לפני קהל תלמידיו וחסידיו, ואחר כך העלה אותם על הכתב, כפי שהוא מציין בעצמו בספר "שכתבתי לעצמי בשנה דאשתקד". את ה"עטרת ראש" הדפיס רבינו בשנת תקפ"א, וכשכותב "בשנה דאשתקד" כוונתו לשנת תק"פ. ואכן, כך מספר אדמו"ר הרי"צ נ"ע בשיחת שמחת תורה תרצ"ה: בשבת סליחות דשנת תרע"ט התחיל אדמו"ר האמצעי באמירת המאמר "להבין ענין ראש השנה"

"אמר הקב"ה אמרו לפני [בראש השנה] מלכויות שתמליכוני עליכם זכרונות שיעלה זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר". ממאמר חז"ל מפורסם זה אנו למדים אשר אחד מעניניו המיוחדים של יום ראש השנה הוא, שבו ישראל ממליכים ומכתירים את הקב"ה למלך עליהם.

בעוד שעבור רבים נקודת הכובד של תפילת ראש השנה היא תפילת "ונתנה תוקף", אשר בה אנו תוהים "מי ינוח ומי ינוע וכו'" ומתפללים על העברת רוע הגזירה, הרי בעולמה של חסידות עיקר ההדגשה בתפילה זו גופא היא על הסיום - "כתר יתנו לך", ועל אמירת פסוקי מלכויות עם התקיעות, כלומר, קבלת עול מלכותו של הקב"ה.

לא ייפלא אפוא, שריבוי עצום של דרושי חסידות חב"ד נאמר על סוגיא זו של קבלת עול מלכות שמים בראש השנה, בביאור אותו מאמר רז"ל "אמר הקב"ה כו' שתמליכוני עליכם".

מתוך שסוגיית ראש השנה והכתרת הקב"ה למלך היא מן הגדולות והיסודיות שבסוגיות החסידות, הדעת נותנת שיוקדש ספר שלם לביאור סוגיא זו, והוא הוא ספר "עטרת ראש" לאדמו"ר האמצעי, אשר בו מבאר באריכות כדרכו את הסוגיא הנ"ל, וכדברי שער הספר שהוא "מדבר בענין ראש השנה"

הנרפס בספר עטרת ראש. ומוסיף שם אדמו"ר הריי"צ נ"ע: מאמרי אדמו"ר האמצעי הלא היו בסגנון מבואר מאד, כל ענין באריכות ובהסבר, ובדיבור היו המאמרים באריכות הרבה יותר מאשר בכתב.

ואמנם, אף שיסודות ועיקרי הדברים מצויים בדרושי ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים המופיעים ב"לקוטי תורה" לאביו אדמו"ר הזקן, טעם מיוחד ישנו בלימוד הסוגיות הללו בספר זה לאדמו"ר האמצעי.

סוגיות כלליות

הספר עצמו (המכונה בשער ע"י המדפיס הראשון "החיבור הקטן הזה") נחלק לארבעה חלקים: שער ראש השנה - הוא דרוש "להבין ענין ראש השנה", בן כ"ד פרקים, שער יום הכיפורים - דרוש "והנה בכל יום כיפור" (שהוא למעשה המשך הדרוש הראשון), בן ח' פרקים, "דרוש לשבת תשובה" - המתחיל "האזינו השמים", ו"דרוש לעשרת ימי תשובה" - הכולל שלשה מאמרים, ד"ה תקעו בחודש שופר, ביאור על הנ"ל, וד"ה כי עמך הסליחה.

תחילתו של הדרוש הראשון היא בביאור הטעם שנקרא

ראש השנה "ראש" ולא "תחילה", היינו שאינו רק היום הראשון של השנה, אלא הריהו כמו ראש המנהיג ומנהל את כל אברי הגוף - כל ימות השנה - השואבים ממנו את חיותם.

עוד סוגיא כללית שבספר זה (בר"ה "ביאור על הנ"ל" שבדרוש לעשרת ימי תשובה) היא סוגיית מצוות צריכות כוונה, אשר בה מבאר את שני סוגי הכוונות שבמצוות, כוונה כללית וכוונה פרטית, כלומר, הכוונה הכללית שבקיום כל מצוה ומצוה שהיא לקיים ציווי המלך, "אשר קדשנו במצוותיו וציונו", והכוונה הפרטית המיוחדת שבכל מצוה ומצוה, כגון שעבוד הלב והמוח על ידי תפילין.

מלבד זאת נדונו בספר כמה וכמה סוגיות כלליות

בפנימיות התורה, כגון: טעמי בריאת העולם, על פי המבואר בספרי קבלה שהוא משום ש"טבע הטוב להטיב... כי הוא חפץ חסד בעצם" (ט, א ואילך); ביאור ההפרש בין תורה ותפילה, ומדרגות "טל" ו"מטר" שבתורה (דרוש לשבת תשובה); ביאור סוד הצמצום וההסתרה למעלה, עליו נאמר "ישת חושך סתרו", שהוא בשביל הגילוי שעל ידו (דרוש לעשרת ימי תשובה).

כל זאת מלבד ביאורי הסוגיות הנדונות עצמם: ביאור יסודי בענינה של ספירת המלכות וענין הכתרת הקב"ה למלך; מהו פירוש "זכרון" כלפי מעלה (והרי אין שכחה לפני כסא כבודך); מהו ענינו הפנימי של השופר, הן למעלה והן בנפש האדם; משמעות עבודת הקטורת דיום הכיפורים; מהותם של בגדי כהונה בכלל ובגדי לבן של הכהן גדול בפרט, וזה כמובן רק מקצת מן המקצת.

משופר קטן לשופר גדול

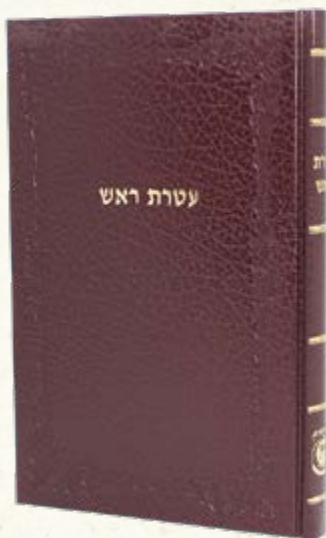
והנה רעיון נפלא אחד - מתוך המבואר בספר אודות ברכת השופרות:

פסוקי השופרות פותחים בשופר אחד, השופר של מתן תורה, ומסיימים בשופר אחר, הוא השופר שיישמע לעתיד לבוא: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע

בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל...

שופר גדול יהיה רק לעתיד, ואילו השופר שאנחנו תוקעים בו בראש השנה הוא "שופר קטן" בלבד. תקיעת השופר מעוררת למעלה רצון פנימי להאיר ולהשפיע (- למלוך), אך לעולם מדובר בהארה והשפעה מוגבלת המדודה לפי יכולתם של העולמות לקבלה.

"אבל הנה בחינת שופר גדול שיהיה לעתיד לבוא היינו שיאיר אור האין-סוף כמו שהוא לבדו למעלה - גם למטה. ולא חלק [ו]הארה בעלמא בלבד. וכמו בימות המשיח דכתיב "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר" כו'. ו"כולם ידעו אותי" ממש... ועל כן נקרא שופר גדול. כמו ש"לגדולתו - העצמית - אין חקר". כך



"התחיל בזכרנו שופר דמתן תורה ומסיים בשופר דלעתיד. משום דהא בהא תליא. דמשופר דמתן תורה יניע לשופר דלעתיד לבוא".

ובכך מתבאר באופן נפלא לשון הפסוק הנאמר כאן אודות השופר של מתן תורה, וְהָיָה קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד - לאורך הדורות הקול הולך ומתחזק, עד שהוא הופך לקול השופר הגדול, "וזהו שכתוב "הולך וחזק" לשון הווה. שקול השופר דמתן תורה הולך ומתגבר עד ימות המשיח... עד שיגיע לבחינת שופר גדול דלעתיד לבוא".

בהתגלות שלו בקול שופר... וכמו שכתוב [בפסוק הבא מפסוקי השופרות] וְהָיָה קוֹל הַשֹּׁפָר בְּבִחִינַת גִּילּוֹי אִוֵּר עֲצֻמוֹתָיו".

אולם השופר גדול שייתקע לעתיד לא יופיע סתם כך משום מקום, אלא הוא למעשה הולך ונבנה במשך הדורות, מאז קול השופר הראשון שבמתן תורה, שבו פותחים פסוקי השופרות. אנו, בכוח עבודתנו בתורה ומצוות, יוצרים את הגילוי הבלתי־מוגבל שלעתיד, שהרי מפני מה "יהי נועם ה' עלינו" אז - מפני ש"מעשה ידינו כוננהו" עתה!

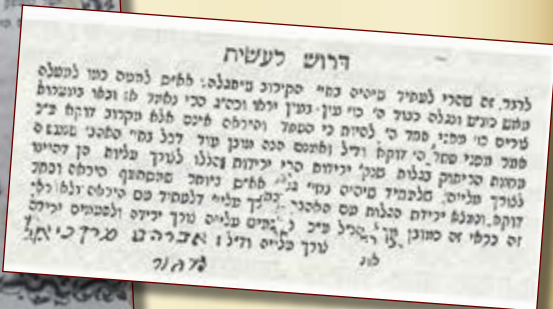
העטרת ראש של השפת אמת

בצילום הנדיר שלפנינו נראה שער הספר עטרת ראש מעוטר בשלוש חתימות. העליונה היא חתימתו של בעל שפת אמת זי"ע: **חנני הש"י בזה הק' ארי ליב**.

החתימה השנייה היא של בנו, בעל אמרי אמת זי"ע, שאביו העניק לו את הספר במתנה: **חנני הש"י בזה החתן אברהם מרדכי בן הרה"ק מגור**.

החתימה השלישית היא של בן זקוניו של האמרי אמת, האדמו"ר בעל פני מנחם זי"ע, שכפי שהעיד לימים, קיבל את הספר מאביו במתנה לרגל חתונתו: **חנני הש"י בזה פינחס מנחם אלטר**.

בסיום הספר מופיעה שוב חתימתו של האמרי אמת, כאות לכך שהשלים את הלימוד בו.



מכתבים למערכת

ומפליא לראות כי אותו פירוש כתב גם בבאר מים חיים סוף פרשת וישב, וזה לשונו: אורך כי עניתני ותהי לי לישועה, כלומר שאני מודה ומשבח לך בעת עניתני בשמחה באמרי שהכל טובה וחסד הוא, ובוזה ותהי לי לישועה, כלומר שהצרה נעשה לי ישועה ממש, כי נתהפך הדין לרחמים ממש כאשר עם לבבי, שהוא לי לטובה עבור מירוק עוונות או דבר אחר, אבל הוא נעשה טובה ממש.

ואכפול בברכת יישר כח ויפוצו מעיינותיכם חוצה עשרות פעמים ככה.

שלמה כהן, בארא פארק

יסודות החסידות

נהייתי מאוד מן המאמרים אודות תורת החתם-סופר, ויישר כוחכם.

מצורפות שתי "תורות" מהחת"ס שהם ממש מיסודות החסידות:

1) עבודת האדם הרוחנית לא רק שאינה סתירה לתורה, אלא היא עיקר קיומה

והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם את ה' אלוֹקֵיך ונ' וכל העם ישמעו ויראו (שופטים יז, יב). יש לדייק מה שייכות דכל העם. זהו מוסר ואזהרה לגדולי ישראל שלא ירבו מחלוקת, אבל כל העם מה להם ולו. וביותר צ"ע מאי טעמא האריך כאן "אל הכהן העומד לשרת שם את ה' אלקיך", ולא אמר סתם "אל הכהן" או "אל השופט", כדכתיב תחילת הפרשה "אל הכהנים הלוויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם".

ונראה לענ"ד, אחז"ל חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלתם כ', ופריך תורתן מתי נעשית, ומשני כיון שחסידים הם תורתם משתמרת מאליהן.

ונהנה בתחילת הפרשה הזהיר שיעלו אל השופט אשר יהיה בימים ההם, ופרש"י אין לך אלא שופט שבימך, שלא יאמרו שני הצדדים אנו מחולקים בדבר מי יכריע, הלא אלו שבירושלים אינם חשובים נגדנו כלום, על כן הזהיר אין לך אלא שופט שבימך וצוה וקמת ועלית. אך עתה שכבר עלו ושמעו מפיהם, באיזה טענה ימרה

גם השפעות גשמיות באות על ידי הצדיק

חן חן על עבודתכם הנפלאה בהראות כיצד תורת החתם-סופר בדרוש ואגדה מושרשת עמוק בבית מדרשו של הבעש"ט ותלמידיו.

רציתי להעיר על מה שכתבתם בגליון 13 הערה 10, שנראה כי החת"ס מייחס לצדיק רק השפעות רוחניות, ודלא כמבואר בתורת החסידות שגם ההשפעות בגשמיות באות על ידי הצדיק.

והנה בפרשת לך לך כותב החת"ס וזה לשונו:

הצדיק בעודנו בחיים חיתו, הוא בעצמו מעיין החכמה, עמוד התורה והיראה, בנוי לתלפיות תלויים עליו כל שלטי הגבורים ומגיני ארץ להגין על דורו בזכותו הגדול, בעבורו בל ימנע שפע ברכה עליונה וארובות השמים נפתחו לזון ולהשביע לכל חי, כנמצא בדרשת חז"ל כל העולם כולו ניוון בשביל חנינא בני. הרי מבואר ומפורש שגם השפעות גשמיות באות על ידי צדיק הדור.

מ. פרידמן, לונדון

הודאה לה' - בעת הצרה

פותחין בכבוד אכסניא בברכת יישר כח גדול על כל החומר האיכותי הנמצא בגליונותיכם העשירים, והגדלתם לעשות בגליון האחרון בהביאכם את דברי החסידות הנמצאים בכתבי החתם-סופר, ובוודאי כטיפה מן הים הוא.

והנה ידועה תורת הבעש"ט על הפיכת הצרה לצהר, כמבואר בסדרו של שבת שורש ד ענף ב. וכעת ראיתי בדרשות חת"ס (קפה, ב) דברים דומים לזה, וזה לשונו: כי אי אפשר בעולם הזה שיהיה אדם מזדכך מבלי סיג פסולת, ואי אפשר לבר בלא תבן, כי חומריותו גורם כמה פעמים שיצטרך הזדככות גדול כדי להתקרב אל ה' עי"ז. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה אורך כי עניתני ותהי לי לישועה, פירוש מיד כי עניתני הייתי מתחיל להודות, כי ידעתי שסופו ישועה, כי טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו לסבול יסורי עולם הזה בשמחה כי טוב אחריתם.

מובא מהגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א מירושלים, שהוא מתלמידי הגה"ק רבי יהודה הורוויץ מדז'יקוב זי"ע:

כידוע היה רבי יודא'לי דבוק מאוד בספרי החת"ס זי"ע. הוא אף מסר בימי חורפו את כל הנדוניא שלו להוצאת הספה"ק דרשות חת"ס, ותדיר היו שגורים בפיו דברי תורה מהחת"ס ודברי שבח עליו.

פעם אמר בשם החת"ס, כי מה שחזר יעקב אבינו על הפכים הקטנים במעבר יבק היה משום חלקי הקדושה שבהם, שהיו שייכים לשורש נשמתו, כמובא בכתבים שכל החפצים השייכים לאדם הינם מניצוצין קרישין דיליה. שאלו תלמידו הגה"צ רבי יעקב מאיר שליט"א: הלא דיבורים כאלה תואמים לתלמידי הבעש"ט או המגיד ממעזריטש? השיב לו רבי יודא'לי: "כל צדיק מתחיל ממקום אחר, אבל סוף סוף מגיעים כולם לאותו המקום".

וכן סיפר הגה"צ רבי אברהם צבי בעק זצוק"ל גאב"ד מעלבורן: "רבי יודא'לי היה תמיד מצביע על כך שהחת"ס הוא כולו בשיטת הבעל שם טוב הקדוש זי"ע. אמנם לא בכל המנהגים, אולם על כל פנים אחז מאוד מדרך החסידות".

"היה רבי יודא'לי מצביע על דברי החת"ס בהקדמתו ל'דרשות', שם רואים עד כמה הלך בשיטת הבעש"ט הק' [הערת המערכת: הדברים הועתקו במכתב הקודם, על הפסוק "והאיש אשר יעשה בודון", ראה שם]... בכמה הזדמנויות היה רבי יודא'לי מראה את הדברים לאברכים, כדי להוכיח להם ששיטת החת"ס היתה כשיטת הבעש"ט זי"ע, שיש להאריך בעבודת התפילה".

וראה גם במכתבו של הגאון ר' אברהם יצחק אולמאן שליט"א לספר "אוצרות חתם סופר" על התורה (י"ל ע"י הרב משה שלאמיוק שליט"א, נ. י. תשס"ד): פעם גער בי [רבי יודא'לי זי"ע] כשנודע לו שאין לי עדיין דרשות חתם סופר, ואמר לי בלשון קדשו: "אלעס האסטו, און דרשות חתם סופר האסטו נישט [=כל שאר הספרים יש ברשותך, ואילו דרשות חת"ס אין לך]!". והיה מפליא את דברי החסידות שנמצאו בספרו אשר לא נמצאו בשאר ספרי הדרוש. ופעם שאלתיו ממי קיבל את הדרך הזה, האם מתלמידי הבעש"ט זי"ע, והשיבני בלשון קדשו, הוא קיבלם מהמקור שקיבל הבעש"ט, עד כאן לשון קדשו".

חיים מאיר אוביץ

הזקן הזה, אי לא שיאמר, אני בעל מלאכה אחת עוסק בתורה ומעיין בה יומם ולילה, והכהן הזה וחבריו מצאתים חסידים ואנשי מעשה, שוהין שעה אחת ומתפללין ומקריבין קרבנות כל היום וכל הלילה לא יחשו, ותורתם מתי נעשית שיבואו ויכריעו עלי, ולא יאמין כיון שרוח ה' בקרבם ותורתם משתמרת ומכוונים ההלכה אל האמת.

והיינו דקאמר אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת וטרוד בשירותו, משום הכי יהיה לו טענה לזדון בודון שלא לשמוע, והנה זה מקיל עבודת ה' בעיני ישראל שארית העם שיאמרו קדושי עליון אינם בני תורה. על כן במיתתו של זה הזקן נאמר וכל העם ישמעו, שזה נוגע לכל העם מקצה. (חת"ס עה"ת פ' שופטים)

2) עיקר יו"ט של ר"ה הוא לשמוח במלכותו ית', יותר מראגת הדין ועבירות

ואמרו חכמינו ז"ל אמר הקב"ה המליכוני עליכם כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה. כי הנה יום ראש השנה אפילו חמשה עשר בשבט שהוא ר"ה לחגיגת אילנות, מכל מקום הוא יום שמחה ויו"ט, כ"כ הגהות מימוניות ריש הל' ר"ה ע"ש, והסברא נותן שהוא כעין יום כתר מלוכה שבו חזר תחילת הבריאה שחנטו האילנות בפעם הראשון בבריאית עולם, והוא כיום גנוסיא של מלכים, ומכל שכן א' בתשרי שהוא יום גנוסיא לכל העולם כולו. אך לעומת זה הוא יום חרדת הדין, ותחלה לימי התשובה, ואם לא עכשיו אימתי, וראוי לבכות ולהתפלל ולבקש רחמים ותחנונים.

אך אמור אומרים עם ה' אלו, אנחנו נשליך נפשונו מנגד שלא להתעצב ביום חדות ה' אלקי ישראל ויום גנוסיא שלו. נשמח עמו ויעבר עלינו מה. אמנם זה הוא גורם רחמים יותר מכמה תעניות, בראות הקב"ה שהם אינם חסים על בקשת חייהם, מפני כבודו ית"ש, והיינו המליכוני עליכם ביום תחילת מלכות כדי שיעלה זכרונכם על ידי זה לפני לטובה. והיינו אל תעצבו כי חדות ה' הוא גורם מעוזכם. (חת"ס פ' נצבים ד"ה חדות ה' מעוזכם, נדפס גם בדרשות לכ"ז אלול תקצ"ה)

חיים יצחק זיטער, ירושלים

כולם מגיעים לאותו המקום

בהקשר למאמרים הנפלאים על יסודות החסידות במשנת החתם-סופר זי"ע, הנני להוסיף מה שראיתי



מדוע התעלף ה"חוזר" במוצאי שבת בראשית?

על חייו ועבודתו של החסיד הדגול ר' שילם קוראטין זצ"ל,
מדמויות ההוד שהעמידה ישיבת תומכי-תמימים בליובאוויטש

ואחותו נכנסו ללבו. אחרי הכל, זו היתה הדרך שאביו הכין אותו לקראתה. לבסוף הסכימו כולם - ביניהם שילם עצמו - שייסע ללמוד בישיבת תומכי-תמימים בליובאוויטש.

וכך נראה באחד הימים בשנת תר"ס מחזה לא גיל בשערי הישיבה: עומד לו נער לבוש בלבושי בית ספר חילוני ושואל איפה נרשמים ללימודים. משהו הורה לו את הדרך למשרד. המשפיע - הלא הוא רבי שמואל גרונם אסתרמן זצ"ל - לא חשב פעמיים והודיע מיד את סירובו. הוא לא יסכן את אווירתה של הישיבה בקבלת תלמיד המופיע בתומכי-תמימים בלבושים כאלו. כששמע הנער את גזר-הדין, נשבר. הוא הצליח להתאפק אך מחוץ למשרד הניח לכאבו הגדול להתגבר עליו, ופרץ בבכי תמרורים.

מישהו כנראה ראה את המחזה, וכבר מצא את הדרך להודיע לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבחוץ עומד נער יהודי שר' גרונם דחה את בקשתו להתקבל בישיבה, והוא שופך את כאבו בבכי גדול. הרבי נ"ע הקשיב לסיפור, התעניין בכל הפרטים של עברו ואז הורה לקבלו. מיד דאגו לספק לו בגדים התואמים לתלמיד ישיבה חסידית, סידרו לו גם מקום מגורים ושילם נכנס ללמוד בישיבת תומכי-תמימים.

"יחודא עילאה" בעת השריפה

מיד עם קבלתו כתלמיד מן המניין התעלה בתורה ובעבודה כאחת.

מבין הדמויות שחיו ופעלו בליובאוויטש, בר' אמותיה של ישיבת תומכי-תמימים, אותה ישיבה שהיתה בית יוצר לגדולי תורה ועבודה ה', הזהירה דמותו של רבי משולם ידידיה קוראטין, או כפי שכונה בקצרה: ר' שילם.

ר' שילם חי עלי אדמות כשלושים וחמש שנה, מהם רק תשע עשרה שנה באווירה של ליובאוויטש - תחילה כתלמיד ואחר כך כמשפיע - ובכל זאת ניכר רישומו היטב בקורות ישיבת תומכי-תמימים, ועשרות שנים לאחר ששבק חיים לכל חי היו התלמידים שהתחנכו בהשפעתו מזכירים את שמו בסילודין.

ר' שילם נולד בשנת תרמ"ד בעיירה דיסנא אשר בפלך וויטבסק ברוסיה הלבנה, ונקרא בשם משולם ידידיה גוטליב, אך כינויו בפי כל היה: שילם.

נער בעל כשרון היה, רציני ומעמיק בכל דבר, אך בטרם מלאו לו 13 שנה נפטר אביו ר' יהושע. האלמנה שהתקשתה להישאר לבדה בבית לקחה עמה את שילם, והשניים עברו לגור אצל בנה הבכור. האח שהיה "מתקדם", שלח את שילם לגימנסיה מקומית, שגם בניו למדו בה, והרגיש שמילא בכך את חובתו ופנה לענייניו.

לא עבר זמן רב, והנער לא רק הצטיין בלימודים החדשים, אלא גם עלה על בני אחיו. הדבר עורר את טינתה של גיטתו, ובסופו של דבר הוכרח שילם לעבור לגור אצל אחת מאחיותיו. אולם היא, ביחד עם בעלה, שכנעה את שילם לעזוב את הלימודים הכלליים וללכת ללמוד תורה בישיבה. דברי גיסו

לחלוטין בייחודא עילאה ולא חש כלל בדליקה שפרצה ולא שמע את כל הרעש וההמולה שמסביב. ואז פנה הרבי אל בנו ואמר לו: בשביל כאלה היתה כוונת ייסוד תומכי־תמימים..."

ראש ה"חוזרים"

כוח זיכרון מיוחד, יכולת התעמקות וכוח התמדה מופלא, יחד עם מאות שעות של שינון, הביאו את ר' שילם להימנות עם ה"חוזרים", והצטיינותו גם בכך העמידה אותו לאחר מכן בדרגת "ראש החוזרים".

וכך מתאר רש"נ ששונקין ז"ל את מעמדו ותפקידו של ר' שילם בעת אמירת המאמר ובעת חזרת המאמר אחר כך, ביום השבת:

"מדי שבת בשבתו היה מופיע הרבי כליל שבת קודש, בתחילתו, והיה אומר מאמר חסידות לפני התלמידים והאורחים. כל השומעים את המאמר היו עומדים צופים, רק אחד עמד תמיד חוץ לקהל השומעים, מרחוק קצת, כי ירא מאוד שלא יבלבלו אותו. עיניו עצומות בחזקה, ידו על מצחו ומקשיב לכל מלה היוצאת מפי קדשו של הרבי, והאחד הוא "שילם".

"אחרי שגמר הרבי את המאמר, התפלל הציבור ערבית ולאחר התפילה, רוב התלמידים ורובם של האורחים היו הולכים לסעודת שבת. אבל מספר מסוים של תלמידים ואורחים היו נשארים והתקבצו למקום אחד כדי לחזור על המאמר והיו חוזרים אותו כלשונם ממש.

"החזור העיקרי היה שילם. כי הוא, אף שלא חונן בכישרון התפיסה (כיתר החוזרים), אבל יגיעו העצומה והבלתי רגילה, לשמוע להאזין ולהקשיב, עשתה את שלה. והוא ידע את המאמר יותר טוב מכולם. הוא היה מתחיל לחזור את המאמר והם היו מסייעים על ידו. זמן רב עבר עד כי עלה בידם לצרף את המאמר. וכאשר גמרו התפללו גם הם ויאכלו סעודת ליל שבת־קודש. ואף כי היתה אז השעה מאוחרת, מכל מקום, מפני היראה שלא יישמט המאמר מהם (שהרי לא חזרו עליו אלא פעם אחת) נתקבצו שוב אחר הסעודה, חזרו עליו שנית, והלכו לישון קמעה.

"בהשכמה הלכו שילם ועוזריו, ועוד כמה אנשים מכובדים מהאורחים, לבית הרבי ל"חזרה".

"הרבי יושב ושילם חזר לפניו את המאמר, ואם חיסר תיבות, או קשרי העניינים היו מעורבים,

הוא התמסר ללימודים בשקידה נפלאה וספג את ההדרכה החסידית לעבודת ה', ותוך תקופה לא ארוכה נמנה עם ה"אריות" שבחבורת ה"תמימים".

וכך סיפר תלמידו הגה"ח הרב שמריהו נח ששונקין ז"ל:

"באולם הגדול התחילו כבר ללמוד וקול תורה אדיר, של המון התלמידים הלומדים בשקידה, ניסר בחלל. אך, פה באולם הקטן, עמד מספר מסוים של תלמידים, פניהם אל הקיר ומתפללים מקירות לבם.

"מכל הצעירים העובדים המאריכים בתפילתם, שעמדו ליד הקיר והתעמקו במחשבתם, הצטיין במיוחד "שילם דיסנער".

"אך לאחר התפלה לא היה ניכר עליו שום דבר. עבודתו לא בלטה והיה מעורב מאד עם הבריות ובר דעת גדול כנגלה ובחסידות. כאשר נשא ונתן באיזה ענין, הן כנגלה והן בחסידות, היו דבריו מוטעמים מאד וערבים לאוזן השומע. הייתה לו הבנה בהירה וכח שכלו היה חזק כדי לברר היטב כל דבר מסובך, וכאשר רק העמיק באיזה דבר, ומכל שכן בתפילה הייתה העמקתו כל כך עזה עד שלא ראה ולא ידע מהנעשה אף בד' אמותיו".

כוח הריכוז שהקנה לעצמו בעמל רב, נהפך לחלק מטבעו והיה למעלתו העיקרית. עדים מאותם ימים מספרים שלא היה קיים דבר בעולם שהיה עלול להסיח את דעתו של ר' שילם כשהתרכזו והעמיק בנושא מסוים. כך בלימוד וכך בעבודת ה'. אחת העדויות המרתקות בעניין זה נשמעה מהרה"ח ר' ישראל לייבוב ז"ל:

"באחד מערבי החורף, כשהסיקו את התנור באולם הישיבה בלויבאוויטש, יצאו ממנו זיקים שאחזו בכותלי העץ של בית המדרש וגרמו לשריפה. כל התמידים נבהלו ומיהרו לתפוס דליי מים לכבות את השריפה, אותם שאבו משתי בארות שהיו בחצר.

"ההמולה היתה רבה והרעש הגיע עד ביתו של הרבי הרש"ב, שיצא מיר יחד עם בנו, הוא כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, לברוק מה מתרחש. כשהגיעו למקום השריפה, עקבו אחרי מאמצי התמימים עד שכובתה הדליקה.

"תוך כדי כך, הבחין הרבי בצעיר היושב מכונס באתת מפניות האולם וקורא שמע של תפילת ערבית. היה זה שילם, שהחל את תפילת ערבית לפני שפרצה הדליקה, וכשהתעמק ב"שמע" שקע

היה הרבי מזכירם, מיישרם ולפעמים מבאר איזה דבר הקשה במאמר. אחר כך יצא שילם וחזר את המאמר, כי היה כבר המאמר אצלו בשלמות וחזרו בטוב טעם. אחרי התפילה וסעודת ש"ק כבר חזרו את המאמר גם העוזרים, ומכל מקום כולם חפצו לשמוע משילם דווקא.

"אחר תפילת מנחה של שבת, לעת ערב, היו מתקבצים בבית הכנסת שבאולם הקטן ומנגנים ניגונים לבביים שונים עד שעה מאוחרת בלילה, כאשר כבר היה מחשיך ובא. בחול אין אתה סובל את החושך, ובכל כוחך אתה משתדל לגרשו. לא כן בליובאוויטש בשבת קודש לעת ערב. בשעה ההיא, כאשר שילם היה חוזר את המאמר של הרבי כאשר כבר ידע אותו בבהירות. בבירות יתירה ובהברתו הטובה עליו היה חוזרו בהטעמה מיוחדת - אז החושך לא החשיך לנו".

כך היה מדי שבת. ואם בשבת רגילה כך, הרי כשבאו חג או מועד והיו מספר מאמרים - עבודת חזרת המאמרים תפסה את רובו של היום, ורק זמן מועט נותר לסעודה, ואילו כאשר לשינה - מאן דכר שמיה.

ר' שילם שידע על המאמץ הצפוי לו בחגים היה מתכוון לחזרה. בימי א' דראש השנה היה שוכב לנוח אחר הצהריים, מנמנם ואוסף כוחות, כדי להיות ער במידה מספקת כשהרבי הרש"ב יאמר את המאמר בליל ב' דראש השנה.

פעם ראתה אותו חותנתו כששכב לנוח ושאלה אותו: הייתכן שתירדם, ומי שישן בראש השנה, הרי דמיך מזליה [=מזלו נרדם]. ענה לה ר' שילם: אין 'דמיך מזליה' גדול יותר מאשר להיות רדום למאמר של הרבי...

והרה"ח ר' שלום בער נוטיק מספר (בשם ר' יהושע ביעשינקוויטשער ז"ל): שנה אחת חל ראש השנה ביום חמישי ושישי, והיו מספר מאמרי דא"ח בכל חג ומועד דחודש תשרי. אך המיוחד היה בשמיני-עצרת ושמחת-תורה, שאף הם היו בימי חמישי ושישי, והיו מאמרים הן בשמיני-עצרת והן בשמחת-תורה והן למחרת ביום הש"ק - שבת בראשית.

שילם לא מצא כמעט מנוחה לרגע: המאמר, החזרה, ההקפות, התפילות - בקושי עשה קידוש, ומסופקני אם אכל משהו במשך שלושת הימים. מחוץ לזמני התפילות כל הזמן עבד בלי הפסק. חזרה עם החוזרים. כניסה לחזרה אצל הרבי. חזרה

פעם נוספת וחזרה לפני הציבור.

במוצאי שבת בראשית, לאחר הבדלה, נפל מתעלף. כל המאמצים להשיב נפשו ולהעירו מההתעלפות לא נשאו פרי. הזעיקו רופאים שנתנו סמי מרפא וגם זה לא הועיל. שילם לא התעורר והרופאים הביעו חשש לחייו. נכנסו בבהלה לרבי וסיפרו לו על המקרה.

הרבי הקשיב לדבריהם ולא התרגש. הרבי ציווה להכניסו למיטה ושיישן ככל שיימשך הזמן. ואכן הוא שכב בצורה כזו שעות ארוכות, וכשהתעורר היה אדם חדש, בריא לגמרי.

הידור מצוה נוגע בנפש

צד נוסף בדמותו של ר' שילם היה זהירותו והידוריו בקיום המצוות, שהיו מהמופלאים אפילו במקום כמו ליובאוויטש, וב"בית הרב" ידעו שאין זה ח"ו עניין חיצוני והעריכו זאת מאוד.

גם הרבנית רבקה ע"ה, אשת כ"ק אדמו"ר המהר"ש, אשר היתה "אמם של התמימים", ידעה בדיוק מי הוא שילם, והכירה את תכונותיו הפנימיות.

ומעשה שהיה כך היה:

בחורף תרס"ז, שהה הרבי הרש"ב יחד עם בנו הריי"צ ובני ביתו בוורצבורג מתחילת כסלו עד ראש חודש ניסן. בד' בניסן חזרו הרבי והרבנית לליובאוויטש, ואילו הריי"צ ובני ביתו נשארו עדיין בוורצבורג.

בה' ניסן כותב הרבי הרש"ב לבנו, ובתוך הדברים הוא מספר עד כמה עסוקים התמימים בהכנת ה"מיכלא דמהימנותא" (המצות) - "בוררים חסתי שמורה שלהם ביגיעה רבה ועצומה" וכו', ומסיים: לשילם נתנה כבוד אמי מורתי הרבנית תחיה מקמח שלנו. כי ראתה אשר נוגע לו בנפש ממש...

במה התפללת היום?...

בשנת תרס"ח בא ר' שילם בקשרי השידוכין עם בתו של הרה"ח ר' מענדל זעמבינער (הילביץ), חתנו של הגה"ח רבי אברהם מזעמבין, מגדולי חסידי אדמו"ר מהר"ש, שנשלח על ידו לכהן פאר ברבנות זעמבין ונודע אחר כך גם בכינוי "ר' אברהם"קע זעמבינער" (הוא היה בין השאר גם רבו של רבי גרונם).

מאושר בזה שהוא יהודי, ומי שאין לו הרגשה כזאת אינו ראוי שהאדמה תישא אותו על גבה. היה קם מהשולחן כשפניו מביעות שמחה ואושר, רוקד עם הבחורים ושר.

בישיבה אירע מקרה ואחד מהתלמידים ה'עובדים' חלה במחלה קשה ונפטר. אמרו עליו שלא השגיח כראוי על בריאות גופו. באותה תקופה, תבע ר' שילם מאחד התלמידים שישקיע עצמו בעבודת התפילה.

תמה התלמיד: "שאשכח על עצמי ואמות כמו פלוני?"

השיב לו ר' שילם: "בעסער שטארבען ווי אַ איד ווי לעבען ווי אַ גוי!" [=מוטב למות כיהודי מאשר לחיות כגוי].

פעם הוכיח ר' שילם כמה תלמידים בעת התוועדות שערך עמם. הגיעו הדברים לידיעת הרבי הרש"ב שקראו אליו ואמר לו: "תלמיד שאינך בוכה עליו בעת קריאת שמע שעל המיטה - אין להוכיחו בהתוועדות". מובן שר' שילם ראה בכך הוראה חינוכית ממדרגה ראשונה ומאז ואילך נהג על-פיה, ככתבה וכלשונה.

אכן, ר' שילם תבע מתלמידיו משמעת פנימית מלאה, אך בד בבד עם זאת אהבם אהבת נפש, וגם כשהיה דוחה אותם בשמאלו - היתה ימין שלו מקרבת. להעניש ממש לא היה יכול... כשתלמיד מסוים סרח ור' שילם קנס אותו בשלילת אחת הארוחות, ביקש מזוגתו, כשהגיע הביתה, לסדר לאותו תלמיד ארוחה בעקיפין, מחשש שמא אותו תלמיד מסתובב ברעב...

"קשה לעשות תשובה מול קני הרובים"

בשנת תרד"ע היה ר' שילם צעיר לימים עדיין - כבן 30 בלבד - אך מעמדו ב"תומכי-תמימים" ובחצר הרבי היה כבר כמעמדו של אחד מזקני החסידים והמשפיעים.

בהמשך אותה שנה, בחודש מנחם-אב, פרצה מלחמת העולם הראשונה. בסוף שנת תרע"ה התחילו האשכנזים להתקרב לליובאוויטש, ובחודש מרחשוון תרע"ו עזב הרבי את ליובאוויטש ועבר לרוסטוב, אולם ר' שילם נשאר עם התמימים בליובאוויטש עד שנת תרע"ח.

תחילה ניסה ר' שילם לגור בזעמבין, עירו של חותנו, אך לא היה יכול להינתק מהישיבה וחזר כעבור זמן לליובאוויטש.

משחזר לליובאוויטש, המשיך ר' שילם את דרך לימודו ועבודתו כפי שנהג לפי הנישואין - מתפלל כל יום שעות רבות, ובזמן הנותר היה שקוע בלימודו.

על ימים אלה סיפר גיסו של ר' שילם, הרב אלתר הילבין ע"ה:

"לקראת שבועות תרע"ד לקחני אבי עמו לליובאוויטש. הייתי אז ילד צעיר כבן 8, אך דמותו של גיסי ר' שילם לא משה מנגד עיניי. הוא ישב ליד שולחן במרכז אולם הישיבה והיה שקוע במחשבה. לפעמים היו יכולים להבחין שהוא לא נמצא בעלמא דין. במחשבותיו הוא נמצא בעולמות עליונים.

"הוא גם היה המשגיח על לימודי החסידות בישיבה ויחד עם זאת לא התנתק ממחשבותיו. כשהתבגרתי יותר הבנתי - וזו היא דעתי הפרטית - שזה היה לגביו חלק מההשגחה. הוא רצה שהתלמידים יראוהו במצב כזה, ויבינו מה פירושה של השגחה ומה פירוש להישאר צמוד למחשבה. אין נתק ביניהם."

וכך סיפר תלמידו ר' אברהם דרייזין (מאיורער): "כשם שבשאר דברים דרש ר' שילם מתלמידיו התאמצות, כך גם בנושא התפילה. תפילתו שלו עצמו הייתה דוגמא נפלאה להתאמצות. ראו זאת בשעה שהיה מתנענע בחוסר מנוחה תחת טליתו כשהוא חורק בשיניו מרוב התאמצות הבאה מהתרכזות בתפילה.

"פעם ניגש אליו אחד החסידים הקשישים - כמדומני היה זה הרב מפולטובה, הרה"ח יעקב מרדכי בזפלוב ע"ה - שהתפעל מצורת התפילה הזו ושאל אותו: אמור לי, במה התפללת היום? כוונתו כמובן היתה: איזו התבוננות היתה לך בעת התפילה?..."

בנוסף לתפקידו בהשגחה על לימוד החסידות, התמנה גם למשפיע. הקשר שלו עם תלמידיו הלך והתחזק, והוא הרבה גם להתוועד עמם, מנצל כל רגע כדי להעמיק את עבודת ה' שלהם, אם בתוכן דבריו ואם באופן השמעתם.

וכה סיפר אחד מתלמידיו: בזמן ההתוועדות היה אומר תמיד, שכל יהודי צריך להרגיש את עצמו

בחורף תרע"ח עזבו התמימים, לפי הוראת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, את ליובאוויטש, ועברו לקרמנצ'וג. תחילה הצעירים יותר, ואחר כך עוד קבוצה, ורק בקבוצה השלישית יחד עם אחרוני התמימים עזב ר' שילם את ליובאוויטש ויצא עמם לקרמנצ'וג.

המצב בקרמנצ'וג לא היה משופר לאורך זמן. באותה עת התחוללו מהומות ברוסיה, תוך כדי חילופי השלטון מיד ליד, כאשר הגנרל גריגורייב מרד בממשלה הקומוניסטית והסית את חייליו לשלוח יד ביהודים. הייתה סכנה ללכת בחוץ וגם בחדרים אימה.

סמוך לחג השבועות תרע"ט עמד ר' שילם בפני סכנת חיים, ואך בנס ניצל – כפי שסיפר בנו ר' שניאור זלמן קוראטין, בנוסח ששמע מאמו (הוא עצמו היה אז ילד כבן חמש וחצי):

"בנו של בעל הבית בדירה בה התגוררנו השתייך לאחד הצדדים הלוחמים בעיר ונחשד בהתנקשות באחד מאנשי גריגורייב. יום אחד הגיעו לבית חייליו של גריגורייב, הורו לכל הדיירים לצאת לחצר ולעמוד בשורה, הודיעו להם שהם נחשדים בקשר עם הפושע ועל כן יסיימו כעת את חייהם בערס מול כיתת יורים.

"אמי החלה להתווכח עמם: מילא אנו המבוגרים, אך מה חטאו הילדים? הרוצחים השתכנעו מדבריה ואנו הילדים הוצאנו אל מחוץ לקבוצה.

"לפתע הגיע חייל והודיע לאנשי הכנופיה שעליהם להתייצב מיד לפני מפקדם. הללו מיהרו לעזוב את המקום וכל הדיירים, ביניהם אבי ואמי, ניצלו ממוות.

"לאחר הנס ניגש אליו יהודי, ובירכו בברכת "מחיה המתים" ואמר לו: הנני מקנא בך על התשובה שעשית כשעמדת מול לוע המשחית.

"אבי ביטל את דבריו במחייד ואמר: כשעומדים עם המשפחה מול קני הרובים, קשה לעשות תשובה. תשובה טוב לעשות כשמכוסים בטלית..."

הקרן של תומכי־תמימים

המצב המלחמתי והלא־יציב ששרר אז, הביא עמו לא רק את הרעת המצב הכלכלי, כי אם גם מחלות קשות, אחת מהן היתה מגפת הטיפוס שהשתוללה בחוץ והפילה חללים רבים.

בשבת קודש ד' אלול תרע"ט חלה ר' שילם לפתע במחלת מעיים, ומצבו הורע במהירות מחוסר טיפול רפואי כרבעי. הוא סבל קשות אך לא הוציא הגה מפיו ולא התלונן לא לפני אשתו ולא לפני בני ביתו האחרים. למחרת, ביום א' ה' באלול, החזיר את נשמתו לבוראו והוא בן 35 בלבד.

על פטירתו הפתאומית סיפר תלמידו ר' אברהם מאירער:

"בקריאת התורה בשבת האחרונה לחייו כיבדו את ר' שילם במפטיר. ר' שילם קרא את ההפטרה כרגיל ובכלל לא שמנו לבנו לכך שאינו מרגיש בטוב.

"באותה שבת גמר להתפלל בשעה 5 אחר הצהריים. הוא היה אדם גבוה ורחב כתפיים וכלפי חוץ נראה היה כבריא לחלוטין. רק אחר פטירתו הפתאומית במוצאי שבת התברר שכבר כמה ימים שחלה במחלת הטיפוס, אלא שהחזיק את עצמו בכדי שאף אחד מהתלמידים לא ירגיש בכך."

הוסיף וסיפר בנו ר' שניאור זלמן: "עד כדי כך לא הרגיש איש במחלתו של אבי, שאפשרו לו לחזור מאמר חסידות בזמן רעוו דרעווין, כדרכו, אף שכבר היה במצב אנוש."

במסע ההלוויה אחר מיטתו של ר' שילם צעד גם המשפיע הישיש ר' שמואל גרונם אסתרמן ע"ה. בחורי הישיבה ראו אותו ממלמל משהו בשפתיו והסתקרו לדעת מה הוא אומר. ניגשו לצעוד על ידו ושמעו אותו אומר לעצמו חרש: זעכצן יאר האט ער געדינט דעם אויבערשטן | 16 שנה הוא עבד את ה'! הבחורים התפעלו מאוד מהערכה זו. ידוע היה שהמשפיע הרש"ג לא היה מוציא מפיו מלים סתם כך, ולפני כל מילה שהוציא מהפה היה חושב כמה פעמים.

כשהידיעה על פטירתו הפתאומית הגיעה לרוסטוב, נאנח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ואמר: "אדם כשר היה שילם", והוסיף: "משפיע כזה לא ימצא במהרה". והיו מזקני החסידים שנזכרו בביטויים אחרים של הערכה מופלגת שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב היה אומר על ר' שילם, ומעל כל אלה: "בדוד (- קיובמן, הידוע בשם דוד מהורודוק) ובשילם הוצאתי את ה"קרן" של תומכי־תמימים. כל שאר התלמידים הם כבר רווח נקי..."

ב־35 השנים שר' שילם חי בעולם הזה הספיק להימנות עם המעטים הנבחרים שעיצבו את דמותה של תומכי־תמימים וקבעו את דרכה לדורות הבאים.

דֶּרֶךְ מִצּוֹתֶיךָ אָרוֹץ כִּי תִרְחִיב לְבִי



חוברת לימוד
מתוך ספר "דרך מצוותיך"
בצירוף שאלות הבנה

לפרטים: בטלפון 072-2792076
או במייל: 2792076@gmail.com